

**Opkomst en stemgedrag van Amsterdammers met een
migratie-achtergrond tijdens de
gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart 2014**

Maria Kranendonk, Laure Michon, Hannah Schwarz & Floris Vermeulen

2014

IMES Report Series

Colofon

© 2014 IMES, Instituut voor Migratie en Etnische Studies, Universiteit van Amsterdam

Illustratie Kaft: Fotobank Intranet Amsterdam

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	4
2. Methode	6
3. Opkomst verkiezingen 1994 – 2014.....	9
3.1 Volmachtstemmen.....	10
3.2 Bestuurscommissies.....	10
4. Stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014.....	12
4.1 Partijkeuze bij de gemeenteraadsverkiezingen	12
4.2 Partijkeuze naar demografische kenmerken	13
4.3 Gebruik van stemrecht in 2010 en 2014 en partijkeuze naar opkomst in 2010.....	17
5. Partijkeuze vergeleken: 2002-2014	20
5.1 Partijkeuze Turkse Amsterdammers.....	20
5.2 Partijkeuze Marokkaanse Amsterdammers.....	22
5.3 Partijkeuze Surinaamse Amsterdammers.....	23
6. Electoraal potentieel grootste politieke partijen per herkomstgroep	24
6.1 Electoraal potentieel PvdA.....	24
6.2 Electoraal potentieel VVD	26
6.3 Electoraal potentieel GroenLinks.....	27
6.4 Electoraal potentieel D66	28
6.5 Electoraal en gerealiseerd potentieel vergeleken	29
7. Kandidaten met een migratie-achtergrond en voorkeurstemmen	30
8. Politiek zelfvertrouwen.....	36
9. Samenvatting	39
Literatuur	42
Appendix: tabellen bij figuren.....	43

1. Inleiding

Op 19 maart 2014 vonden in Nederland gemeenteraadsverkiezingen plaats. Bij die gelegenheid hebben het Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES) van de Universiteit van Amsterdam en Bureau Onderzoek en Statistiek (O+S) van de gemeente Amsterdam een lange samenwerking voortgezet, met als doel het in kaart brengen van het stemgedrag van Amsterdammers met een migratieachtergrond. Sinds 1994 wordt dit onderzoek op dezelfde manier uitgevoerd, waarmee een unieke reeks resultaten tot stand is gekomen om de politieke integratie van migranten en hun nakomelingen in Amsterdam te bestuderen.

In 1985 kregen buitenlanders stemrecht bij lokale verkiezingen, met het idee dat dit hun politieke participatie en integratie in de Nederlandse samenleving zou bevorderen (Tillie, 2000; Jacobs, 1998). Het doel van de eerste onderzoeken naar opkomst en stemgedrag van 'buitenlanders' en 'migranten' had daarom sterk te maken met de vraag of 'buitenlanders' en 'migranten' inderdaad gingen stemmen en zo ja op welke partijen en kandidaten. In de loop der jaren zijn de opzet en de enquêtevragen steeds hetzelfde gebleven. En terwijl de politieke en maatschappelijke context sterk is veranderd (als ook de termen waarmee de onderzoekspopulatie wordt aangeduid) is het doel van het onderzoek nauwelijks anders dan in het begin. Hoofdvraag blijft: onderscheiden kiezers met een migratie-achtergrond zich van andere kiezers in de mate waarin zij gaan stemmen, hun keuze voor partijen en hun keuze voor kandidaten?

Naast het stemrecht voor buitenlanders in 1985 heeft het Nederlandse kiesstelsel ook nog een paar interessante elementen vergeleken met andere landen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het feit dat het niet nodig is om zich van tevoren als kiezer te registreren, maar ook aan de lage kiesdrempel, het systeem van voorkeursstemmen en de evenredige vertegenwoordiging. Deze factoren samen hebben het relatief makkelijk gemaakt voor personen met een migratie-achtergrond om te participeren en toegang te krijgen tot het lokale politieke systeem. Het valt op dat dit proces snel verlopen is. In 1998, nog geen 15 jaar nadat het kiesrecht voor buitenlanders was ingevoerd, had al 20 procent van de gemeenteraadsleden een migratieachtergrond (Michon & Vermeulen 2013). Dit percentage was beduidend hoger dan in de meeste Europese steden en zelfs hoger dan in veel Amerikaanse en Canadese steden (Bloemraad 2013).

De politieke vertegenwoordiging in de gemeenteraad betaalde zich echter niet altijd uit in politiek invloedrijke posities. Politieke partijen in Amsterdam leken in de afgelopen tien jaar een steeds kritischere houding aan te nemen ten aanzien van politici met een migratieachtergrond (Michon & Vermeulen 2013). Mede hierdoor lijkt Amsterdam sinds 2006 over haar hoogtepunt heen te

zijn gegaan als het gaat om de politieke vertegenwoordiging van migrantengroepen en heeft zij haar internationale koppositie verloren. Het percentage gemeenteraadsleden met een migratieachtergrond was in 2010 gedaald tot het niveau uit 1994 en de voortekenen voor de verkiezingen van 19 maart 2014 waren niet onverdeeld gunstig, zoals onder andere te zien is in de vergelijking die we hier maken tussen de kandidatenlijsten van 2010 en 2014 van de belangrijkste partijen.

Hoe verhoudt het opkomstpercentage onder migrantengroepen zich tot het algemene opkomstpercentages en hun opkomstpercentages tijdens voorgaande verkiezingen? In hoeverre stemmen migranten 'etnisch', in de zin dat zij een voorkeurstem geven aan een kandidaat met dezelfde migratie-achtergrond als zij zelf? Hoe hoog is het percentage stemmers onder de verschillende migrantengroepen die we als 'politiek cynisch' benoemen? Met het antwoord op dergelijke vragen, en met vele andere resultaten, geven wij in dit rapport een beeld van de mate waarin het proces van de politieke integratie van Amsterdammers met een migratie-achtergrond zich heeft ontwikkeld.

2. Methode

Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart 2014 zijn op acht stembureaus in Amsterdam zogenaamde schaduwverkiezingen georganiseerd. Alle kiezers die op één van de acht bemande stembureaus hun stem hadden uitgebracht, werden na het uitbrengen van hun stem op weg naar buiten gevraagd een schriftelijke enquête in te vullen. De stembureaus waren gevestigd in verschillende stadsdelen en zo geselecteerd dat de kans op het enquêteren van kiezers met een migratie-achtergrond zo groot mogelijk was. Zo waren de geselecteerde stembureaus veelal gevestigd in wijken waar het percentage mensen met een migratieherkomst boven de 50 procent lag.

Op elk van deze stembureaus waren drie tot vijf enquêteurs aanwezig gedurende de periode dat stembureau open was. Op elk stembureau was minstens één van de enquêteurs van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst. De enquêteurs vroegen elke kiezer die het stembureau verliet een enquête in te vullen. Ook de stemmers zonder migratie-achtergrond werden benaderd. De enquêtes werden in principe aangeboden in het Nederlands, maar als bleek dat de respondent hier niet mee uit de voeten kon, was er ook een vragenlijst in het Turks of Engels beschikbaar. Wanneer een kiezer aangaf niet mee te willen werken aan het onderzoek, werd een inschatting gemaakt van zijn of haar herkomst. Het aantal mensen dat niet wilde meewerken, de zogenaamde *non-response* groep, werd naar herkomst geregistreerd. Op basis van de ingevulde vragenlijsten in combinatie met deze registratie is uiteindelijk de opkomst bepaald.

Bij het bepalen van de etniciteit van de respondent is gebruik gemaakt van de definitie die door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is geformuleerd. Deze luidt dat de herkomst wordt bepaald op basis van geboorteland van de persoon zelf, en het geboorteland van de beide ouders. Als iemand zelf in Nederland is geboren, maar één van zijn ouders in het buitenland, wordt deze persoon geregistreerd met de etniciteit van het geboorteland van de buitenlandse ouder. Bij twee buitenlandse ouders is het geboorteland van de moeder bepalend.

In totaal zijn er 3.633 enquêtes afgenomen. Van dit aantal zijn er 1.509 enquêtes ingevuld door respondenten met een migratieachtergrond. Het aantal respondenten per groep is weergegeven in de onderstaande tabel.

Tabel 1: Onderzoekspopulatie en respondentengroep naar herkomst

	onderzoekspopulatie		respondenten	
	N	%	n	%
Surinaamse Amsterdammers	3.530	13	362	10
Turkse Amsterdammers	2.560	10	312	9
Marokkaanse Amsterdammers	3.989	15	365	10
ov. niet-westerse migratieachtergrond	3.325	13	234	6
Westerse migratieachtergrond	3.361	13	236	7
Zonder migratieachtergrond	9.419	36	1.969	54
Niet ingevuld	nvt	nvt	155	4
Totaal	26.184	100	3.633	100

Uit tabel 1 blijkt dat onder de respondentengroep Amsterdammers zonder migratieachtergrond relatief zijn oververtegenwoordigd vergeleken met de kiesgerechtigden in de acht stemlocaties waar het onderzoek plaats heeft gevonden. Daarentegen zijn Marokkaanse Amsterdammers, Amsterdammers met een overig niet-westerse en een westerse migratieachtergrond ondervertegenwoordigd in de respondentengroep. Dit hangt samen met de opkomst onder deze groepen.

We zullen alleen de resultaten presenteren van de drie grootste groepen: Marokkaanse, Surinaamse en Turkse Amsterdammers. De overige groepen zijn ingedeeld in de categorieën; overig niet-westerse migratieachtergrond, westerse migratie-achtergrond en zonder migratieachtergrond. Ook deze indeling is gemaakt op basis van de definitie van het CBS. Tot de westerse herkomstlanden worden gerekend alle landen in Europa (zonder Turkije), Noord-Amerika, Oceanië, Japan en Indonesië (met inbegrip van het voormalig Nederlands-Indië). In de respondentengroep waren er vooral personen van Duitse en Indonesische herkomst vertegenwoordigd onder de groep met een westerse migratieachtergrond. De niet-westerse herkomstlanden zijn Turkije en alle landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (met uitzondering van Japan en Indonesië).

Betrouwbaarheidsintervallen

Dit rapport houdt rekening met een betrouwbaarheid van de schattingen van 95 procent. Het betrouwbaarheidsinterval slaat op de kans dat de gevonden schattingen overeen komen met de waarden in de populatie. De kans dat de schattingen niet overeen komen met de populatiewaarden is dus 5 procent. De populatie is in dit geval Amsterdammers die hebben gestemd voor de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen met een Nederlandse, Turkse, Marokkaanse en Surinaamse herkomst. Het betrouwbaarheidsinterval houdt rekening met de

variatie rondom de schatting aan de hand van het aantal respondenten. De foutmarges slaan op de kans dat nieuwe schattingen, in het geval dat er meerdere steekproeven zouden worden getrokken, buiten de betrouwbaarheidsintervallen liggen. Het betrouwbaarheidsinterval van de schatting is nauwkeuriger naarmate het aantal respondenten groter wordt. Een grotere steekproef staat een preciezer schatting van de populatiewaarden toe. In het geval van dit rapport is dit belangrijk aangezien de verschillende groepen variëren in grootte. Er zijn bijvoorbeeld 1.969 respondenten zonder migratie-achtergrond en 312 respondenten met een Turkse herkomst. Als illustratie is het 95 procent betrouwbaarheidsinterval van het percentage PvdA stemmers onder stemmers met een Nederlandse herkomst tussen de 14 en 18 procent. Met 95 procent zekerheid kan dus gesteld worden dat tussen de 14 en 18 procent van de Amsterdamse kiezers zonder migratie-achtergrond heeft gestemd op de PvdA. Voor de respondenten met een Turkse herkomst was het betrouwbaarheidsinterval tussen de 38 en 49 procent. De kleinere groep respondenten maakt de schatting van de populatiewaarden minder nauwkeurig. Hieruit kunnen we concluderen dat tussen de 38 en 49 procent van de Amsterdamse kiezers met een Turkse achtergrond heeft gestemd op de PvdA voor de gemeenteraadsverkiezingen in 2014.

We zullen echter niet in alle tabellen de foutmarges presenteren, alleen daar waar het van belang is ten aanzien van vergelijkingen (tussen groepen dan wel historisch) zullen de foutmarges expliciet benoemd worden. Zo zal er bij vergelijkingen met de vorige Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen worden gesproken over een significant verschil als de schattingen voor de verkiezingen in 2010 buiten de betrouwbaarheidsintervallen vallen van de schattingen in 2014. Er is bijvoorbeeld een significante daling in het percentage PvdA stemmers onder Amsterdamse kiezers zonder migratie-achtergrond als dit percentage tijdens de vorige verkiezingen boven de 18 procent lag. In de vergelijkingen tussen verschillende groepen wordt gesproken over een significant verschil als de betrouwbaarheidsintervallen van de schattingen elkaar niet overlappen. In het geval van stemmen op de PvdA kan dus geconcludeerd worden dat het percentage Amsterdamse PvdA kiezers onder de stemmers zonder migratie-achtergrond significant minder is (14-18 procent) dan onder kiezers met een Turkse herkomst (38-49).

Daarnaast komt er in dit rapport ook nog de term van 'significant verband' terug. Verbanden worden onderzocht in hoofdstuk 5. Een significant verband betekent dat er minder dan (normaliter) 5 procent kans is dat er geen verband zou zijn in de populatie. Met andere woorden: er kan met 95 procent zekerheid worden geconcludeerd dat er een significant verband is in de populatie.

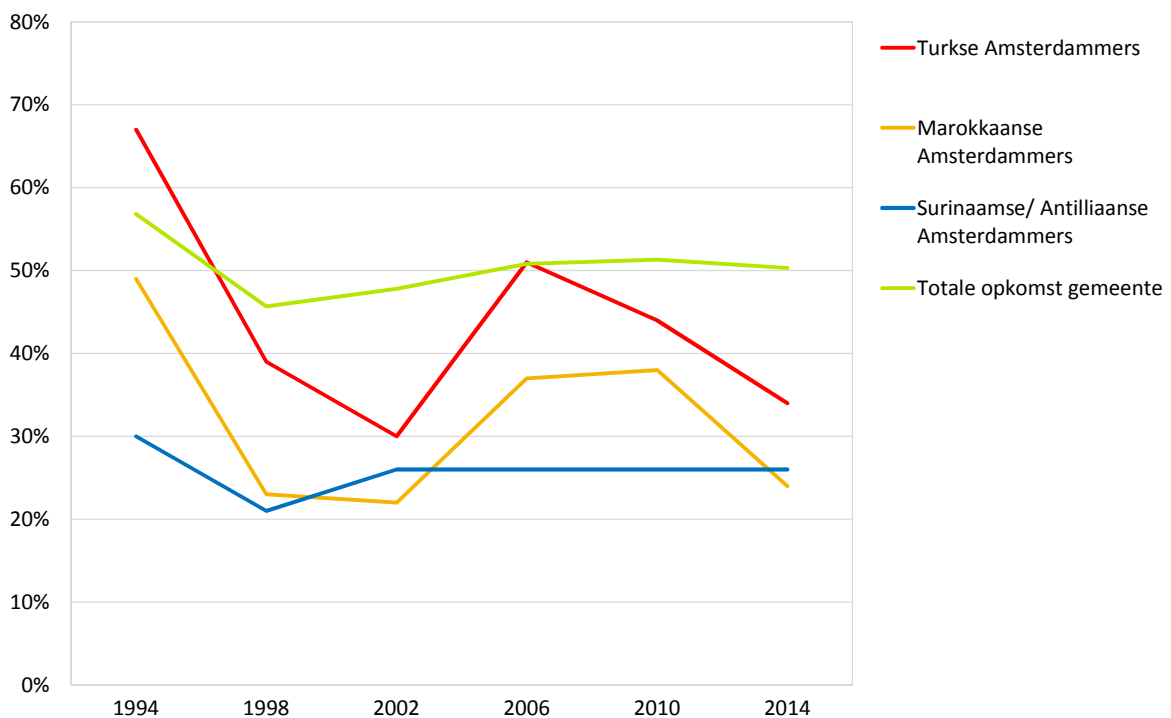

3. Opkomst verkiezingen 1994 – 2014

De opkomst is berekend op basis van het aantal ingevulde enquêtes, het aantal uitgebrachte volmachtstemmen en de *non-response*. De som van deze factoren is vervolgens gedeeld door het totaal aantal stemgerechtigden van de door ons geselecteerde stembureaus. Deze berekening is met de gegevens van elke groep afzonderlijk uitgevoerd. De groepen Surinamers en Antillianen zijn in deze berekening samengevoegd, omdat het (zelfs voor onze enquêteurs van Surinaamse herkomst) moeilijk was uit te maken of een stemmer die de enquête niet wilde invullen uit Suriname of de Nederlandse Antillen herkomstig was.

De opkomstresultaten voor de verschillende groepen van 1994 tot 2014 staan hieronder weergegeven. Figuur 1 laat de ontwikkeling zien in 20 jaar tijd. In tabel 2 zijn de precieze percentages te vinden waarop figuur 1 is gebaseerd.

Figuur 1 Opkomstpercentages van vier herkomstgroepen bij de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen voor de periode 1994-2014

Uit deze resultaten blijkt dat voor bijna elke groep de opkomst daalde ten opzichte van de gemeenteraadsverkiezingen in 2010. De opkomst onder Turkse Amsterdammers (34%) is met tien procentpunt gedaald en de opkomst onder Marokkaanse Amsterdammers (24%) met 14 procentpunt. Alleen onder Surinaamse en Antilliaanse Amsterdammers veranderde de opkomst

niet (26%), maar hier dient opgemerkt te worden dat de opkomst onder deze groepen al sinds 1998 uitzonderlijk laag is. De gemiddelde opkomst daalde slechts met één procentpunt, waardoor het verschil tussen het algemene opkomstpercentage en dat onder Turkse en Marokkaanse Amsterdammers groter is geworden.

3.1 Volmachtstemmen

Met betrekking tot het uitbrengen van volmachtstemmen is gebleken dat door bijna alle groepen met een migratie-achtergrond gemiddeld meer volmachtstemmen uitgebracht worden dan door de stemmers zonder migratie-achtergrond, zoals weergegeven in tabel 2 hieronder.

Amsterdammers van Turkse (22%) en Marokkaanse (29%) herkomst brengen het vaakst een volmachtstem uit, gevolgd door Amsterdammers van Surinaamse herkomst (15%). In het algemeen brengen mannen vaker volmachtstemmen uit dan vrouwen maar alleen onder Amsterdammers van Turkse herkomst zien we daarbij een groot verschil. Hier deden dit 32 procent van de mannen en 13 procent van de vrouwen.

Tabel 2. Percentage personen die een volmachtstem hebben uitgebracht naar geslacht en herkomst

	Man	Vrouw	Totaal	n (100%)
Surinaamse Amsterdammers	18%	13%	15%	362
Turkse Amsterdammers	32%	13%	22%	312
Marokkaanse Amsterdammers	33%	26%	29%	365
ov. niet-westerse migratieachtergrond	15%	14%	15%	234
Westerse migratieachtergrond	6%	7%	6%	236
Zonder migratieachtergrond	9%	7%	8%	1.969

3.2 Bestuurscommissies

Op 19 maart 2014 vonden niet alleen gemeenteraadsverkiezingen plaats, maar verkiezingen voor de bestuurscommissies van de zeven stadsdelen. In grote meerderheid hebben Amsterdammers hun stem uitgebracht bij beide verkiezingen, zoals tabel 3 laat zien.

Respondenten van Turkse, overige niet-westerse en westerse herkomst verschillen niet significant in het stemmen voor de bestuurscommissies van respondenten zonder migratie-achtergrond.

Respondenten van Surinaamse en Marokkaanse herkomst hebben wel significant minder gestemd voor de bestuurscommissies ten opzichte van respondenten zonder migratie-achtergrond.¹

¹ Kijken we naar de officiële uitslag van de gemeenteraads- en bestuurscommissiesverkiezingen, dan is het verschil in opkomst niet zo groot als onder de groep respondenten. Op de acht stemlocaties waar het

Tabel 3: stemgedrag bestuurscommissies naar herkomstgroepen

	Gestemd	Niet gestemd	n (100%)
Surinaamse Amsterdammers	89%	11%	352
Turkse Amsterdammers	91%	9%	306
Marokkaanse Amsterdammers	86%	14%	353
ov. niet-westerse migratieachtergrond	92%	8%	234
Westerse migratieachtergrond	95%	5%	235
Zonder migratieachtergrond	95%	5%	1.952
Totaal	93%	7%	3.432

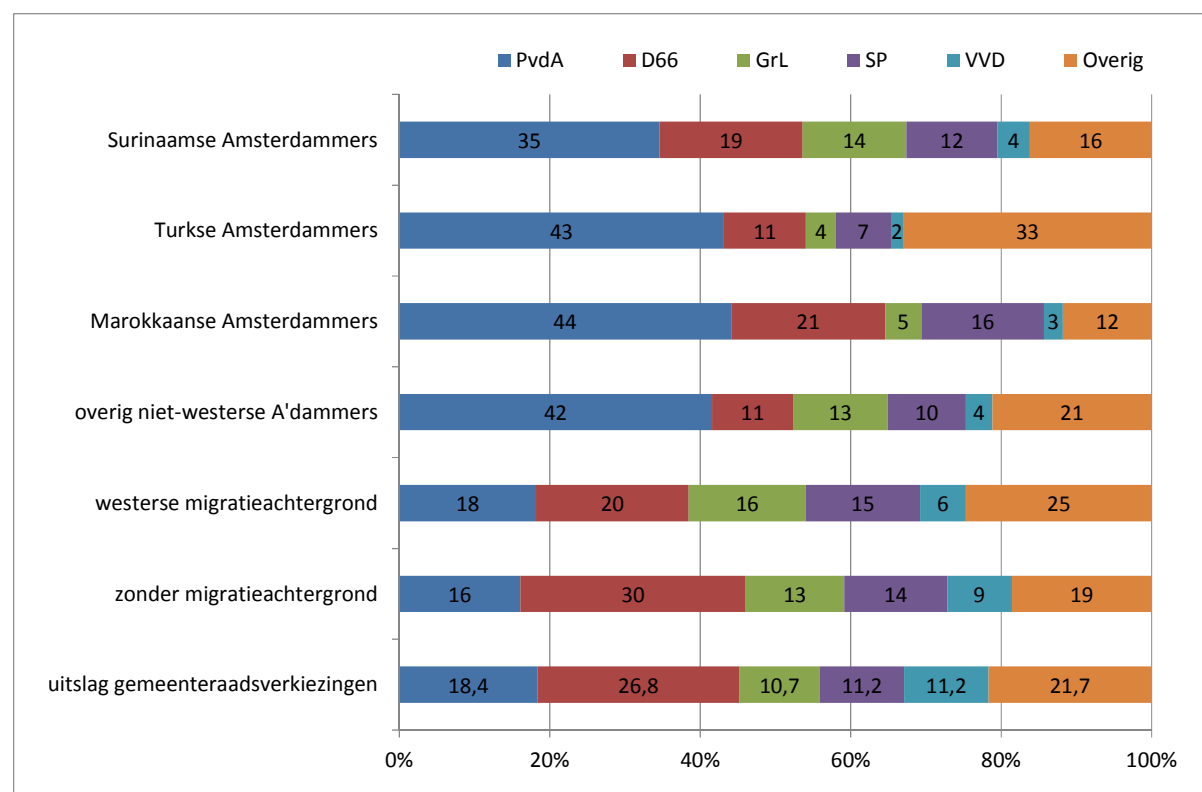
onderzoek plaatsvond heeft 37,1 procent van de kiezers een stem uitgebracht voor de gemeenteraadsverkiezingen, en 36,4 procent voor de verkiezingen van de bestuurscommissies.

4. Stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014

4.1 Partijkeuze bij de gemeenteraadsverkiezingen

De partijkeuze van Amsterdammers verschilt sterk naar gelang hun migratieachtergrond. Dat is te zien in figuur 2. Het is duidelijk dat de PvdA in Amsterdam de meest populaire partij is onder stemmers met een migratieachtergrond, met uitzondering van westerse migranten en hun nakomelingen. De steun voor deze partij varieert van 35 procent onder de respondenten Surinaamse herkomst, 43 procent onder de respondenten van Turkse herkomst, 44 procent onder de respondenten van Marokkaanse herkomst en 42 procent onder de respondenten met een overige niet-westerse migratie-achtergrond (hierbinnen vormen Antilliaanse en Ghanese Amsterdammers de grootste groepen). Wanneer de foutmarges van de schattingen in ogenschouw worden genomen, kan geconcludeerd worden dat er geen significant verschil is tussen de Surinaamse, Turkse, Marokkaanse en overige niet-westerse Amsterdammers in hun steun voor de PvdA. Er is wel een significant verschil tussen deze groepen en respondenten zonder migratie-achtergrond of met een westerse migratie-achtergrond. Deze laatste twee groepen steunen de PvdA significant minder.

Figuur 2: Partijkeuze bij de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen naar herkomstgroep en uitslag verkiezingen, 2014

De tweede partij die grote steun van kiezers met een migratie-achtergrond heeft verkregen in 2014 is D66. Op deze partij is het meeste gestemd door Amsterdammers van Surinaamse en Marokkaanse herkomst met respectievelijk 19 procent en 21 procent. Onder Amsterdammers met een westerse migratie-achtergrond stemde 20 procent op D66, die daarmee de meest populaire partij was onder deze groep. De respondenten van Turkse herkomst hebben na de PvdA vooral gestemd op overige partijen (30 procent), hier is met name de partij Multicultureel Plus populair. (Zie hoofdstuk 5). GroenLinks is de tweede grootste partij onder overige niet-westerse Amsterdammers. De PvdA is de tweede grootste partij onder Amsterdammers met een westerse migratie-achtergrond. Als rekening wordt gehouden met de foutmarges van de schattingen is de tweede favoriet minder duidelijk. D66, GroenLinks en de SP delen een tweede plaats onder stemmers van Surinaamse herkomst. Voor stemmers van Turkse herkomst verdienen de overige partijen een duidelijke voorkeur (waaronder vooral Multicultureel Plus). Stemmers van Marokkaanse herkomst hebben een tweede voorkeur voor D66 en de SP. Amsterdammers met een westerse migratie-achtergrond geven een tweede voorkeur aan PvdA, GroenLinks en de SP.

Partijen aan de rechterkant van het politieke spectrum ontvangen duidelijk minder steun van Amsterdammers met een migratie-achtergrond. De steun voor de VVD was onder de groep met een westerse migratie-achtergrond het grootste met 6 procent. Ook was de steun voor de PvdD het grootste onder deze respondenten met 5 procent. De steun voor OPA en de PvdD is onder de andere Amsterdammers met een migratie-achtergrond te verwaarlozen.

Tabel 4 laat verder zien dat de partijkeuze van de respondenten zonder migratie-achtergrond weinig afwijkt van de algemene uitslag van de verkiezingen.² Er wordt door respondenten zonder migratie-achtergrond in onze steekproef iets minder op de PvdA gestemd dan in heel Amsterdam. Ook heeft deze groep meer op D66, GroenLinks en de SP gestemd, en minder op de VVD.

4.2 Partijkeuze naar demografische kenmerken

Geslacht

Het verschil in partijkeuze tussen mannen vrouwen is voor alle groepen klein en niet significant.

---

² De partijkeuze van de respondenten reflecteert bijna een-op-een de uitslag in de acht stemlocaties. Wel is de score van D66 en van GroenLinks hoger onder respondenten dan onder alle kiezers op die locaties. Overige partijen krijgen daarentegen relatief minder stemmen van de respondenten dan van alle kiezers.

Leeftijd

Hieronder volgen de resultaten van het stemgedrag van de groepen ingedeeld in leeftijdscategorieën. Leeftijd is ingedeeld in twee categorieën, namelijk: stemmers jonger dan 30 jaar en stemmers die 30 jaar zijn of ouder. Deze categorieën zijn geconstrueerd om het verschil in stemgedrag tussen jongeren en ouderen te onderzoeken.

Tabel 4: Partijkeuze naar leeftijd

	Leeftijd	PvdA	D66	GrL	SP	CDA	VVD	Overig	n (100%)
Surinaamse Amsterdammers	18-29	33%	29%	11%	9%	0%	2%	16%	45
	>30	35%	18%	14%	13%	2%	5%	15%	302
Turkse Amsterdammers	18-29	39%	5%	0%	7%	5%	0%	44%	57
	>30	44%	12%	5%	7%	2%	2%	27%	246
Marokkaanse Amsterdammers	18-29	45%	26%	5%	12%	0%	1%	12%	85
	>30	44%	19%	5%	18%	1%	3%	11%	271
overig niet-westerse Amsterdammers	18-29	31%	21%	7%	12%	0%	2%	26%	42
	>30	44%	9%	14%	10%	4%	4%	16%	189
westerse migratie-achtergrond	18-29	13%	33%	17%	7%	0%	9%	22%	46
	>30	20%	17%	15%	17%	1%	5%	24%	185
zonder migratieachtergrond	18-29	14%	41%	13%	5%	3%	13%	12%	466
	>30	17%	27%	13%	17%	2%	7%	17%	1.477

Respondenten van Turkse herkomst van 30 jaar of ouder hebben meer gestemd op de PvdA en D66 dan stemmers van Turkse herkomst die jonger zijn dan 30. Daarnaast hebben respondenten van Turkse herkomst die jonger zijn dan 30 relatief vaker gestemd op overige partijen (voor een groot deel op de partij Multicultureel Plus), met respectievelijk 44 procent en 28 procent.

Onder de overige niet-westerse Amsterdammers kan met 90 procent zekerheid gesteld worden dat er een verband is tussen leeftijd en partijkeuze. Kiezers ouder dan 30 met een overig niet-westerse herkomst stemmen relatief vaker op de PvdA en op GroenLinks dan jongeren, terwijl jongeren relatief vaker op D66 stemmen.

Er is geen significant verband tussen leeftijd en stemgedrag voor de andere herkomstgroepen. Met andere woorden, de verschillen in stemgedrag naar leeftijd kunnen voor deze groepen in de steekproef veroorzaakt worden door toeval.

Voor stemmers zonder migratie-achtergrond is er wel een significant verband tussen de leeftijdscategorieën en stemgedrag. Opvallend is dat meer respondenten jonger dan 30 op D66 hebben gestemd dan respondenten van 30 jaar en ouder. Daarnaast hebben relatief meer respondenten van 30 of ouder gestemd op de SP.

Generatie

In de volgende tabel is onderscheid gemaakt tussen de 1ste en 2de generatie migranten. De 1ste generatie migranten zijn niet in Nederland zijn geboren. De 2de generatie migranten zijn stemmers die in Nederland zijn geboren, waarvan tenminste één van de ouders in het buitenland is geboren. De 2de generatie zijn in Nederland zijn opgegroeid, hebben in Nederland hun opleiding genoten en hebben een betere kennis van de Nederlandse taal en het de Nederlandse politieke context dan hun ouders. Hierdoor zou het stemgedrag van de 2e generatie migranten anders kunnen zijn dan bij hun ouders.³

Ten aanzien van het kiesgedrag van de verschillende generaties zien we dat de PvdA onder alle groepen meer steun krijgt van de respondenten behorende tot de eerste generatie in vergelijking tot de respondenten behorende tot de tweede generatie. Het verband tussen stemgedrag en behoren tot de 1ste of 2de generatie is echter alleen significant onder de stemmers van Surinaamse herkomst, onder overige niet-westerse Amsterdammers en onder Amsterdammers met een westerse migratie-achtergrond. Er kan gesteld worden dat er onder de Surinaamse Amsterdammers een significant verband is tussen generaties en stemgedrag. Het grootste verschil is te observeren in de steun voor de PvdA en D66. 1ste generatie Surinaamse Amsterdammers stemmen beduidend meer op de PvdA en minder op D66 dan de 2de generatie. Onder de niet-westerse Amsterdammers van de 1ste generatie wordt relatief meer gestemd op de PvdA (51 procent) dan onder de 2de generatie (15 procent). Bij D66 is het omgekeerde te zien. De 1ste generatie migranten van overig niet-westerse herkomst hebben beduidend minder op D66 gestemd (7 procent) dan de 2de generatie (21 procent). Daarnaast neemt de steun voor GroenLinks toe voor de 2de generatie in vergelijking met de 1ste generatie. Onder Amsterdammers met een westerse migratie-achtergrond is het grootste verschil tussen de 1ste generatie en 2de generatie wederom de steun voor de PvdA. De 2de generatie stemt minder op de PvdA dan de 1ste generatie. Tevens is de steun voor D66 onder de 2de generatie hoger dan onder de 1ste generatie.

---

³ De verhouding tussen 1^e en 2^e generatie in onze steekproef is scheef vergeleken met de verhouding tussen 1^e en 2^e generatie onder alle Amsterdammers met een migratieachtergrond. Dat kan liggen aan de selectie van de stembureaus, waar relatief veel 1^e generatie migranten kiesgerechtigd waren. Vergeleken met het aantal kiesgerechtigden is de enquêterespons onder 1^e en 2^e generatie gelijk.

Tabel 5: Partijkeuze naar generatie

	Generatie	PvdA	D66	GrL	SP	CDA	VVD	Overig	n (100%)
Surinaamse Amsterdammers	1 ^e	40%	16%	14%	13%	1%	5%	12%	246
	2 ^e	22%	26%	14%	11%	2%	4%	22%	101
Turkse Amsterdammers	1 ^e	44%	12%	4%	8%	2%	1%	28%	218
	2 ^e	42%	8%	4%	5%	5%	2%	34%	85
Marokkaanse Amsterdammers	1 ^e	46%	20%	5%	17%	1%	2%	10%	219
	2 ^e	42%	22%	5%	15%	0%	3%	14%	137
overig niet-westerse migratieachtergrond	1 ^e	51%	7%	11%	9%	4%	3%	14%	170
	2 ^e	15%	21%	16%	13%	2%	5%	28%	61
westerse migratie-achtergrond	1 ^e	25%	12%	17%	15%	0%	5%	27%	113
	2 ^e	12%	30%	14%	15%	2%	7%	21%	118
zonder migratie-achtergrond		16%	30%	13%	14%	2%	9%	16%	1.943

Het stemgedrag van de 2de generatie Surinaamse Amsterdammers, overig niet-westerse Amsterdammers en Amsterdammers met een westerse migratie-achtergrond blijkt in grote mate overeen te komen met het stemgedrag van stemmers zonder migratie-achtergrond, namelijk minder steun voor de PvdA en meer voor D66. Onder deze groepen lijkt de 1ste generatie, ten opzichte van de 2de generatie, wat linkser georiënteerd.

Opleidingsniveau

In de enquête werd de respondenten gevraagd aan te geven in welke van de volgende vier categorieën ze hun hoogste opleiding hadden gevolgd: lager onderwijs, lager voortgezet onderwijs/lager beroepsonderwijs (VMBO), middelbaar voortgezet onderwijs/middelbaar beroepsonderwijs (Havo, Vwo, MBO) en hoger voortgezet onderwijs (HBO/WO). In de volgende tabel is uitsluitend onderscheid gemaakt tussen hoger voortgezet onderwijs en lager opgeleiden.

Onder de respondenten van Surinaamse, overig niet-westerse en westerse herkomst en respondenten zonder migratie-achtergrond is er een significant verband tussen opleidingsniveau en partijkeuze. Onder respondenten van Surinaamse herkomst stemmen hoger opgeleiden minder op de PvdA dan lager opgeleiden. Andersom stemmen hoger opgeleiden meer op D66 binnen deze groep. Onder de overig niet-westerse Amsterdammers is de steun voor de PvdA onder hoger opgeleiden lager dan onder lager opgeleiden. Hoger opgeleiden onder de groep overig niet-westerse Amsterdammers stemmen vaker op GroenLinks en op overige partijen. Onder Amsterdammers met een westerse migratie-achtergrond neemt de populariteit van

GroenLinks en D66 toe met een hoger opleidingsniveau. Daarnaast neemt de steun voor de SP af bij de respondenten die hoger opgeleid zijn. Verder neemt de steun voor de PvdA iets af voor hoger opgeleiden in vergelijking met lager opgeleiden. Hetzelfde is te observeren voor respondenten zonder migratie-achtergrond. De steun voor D66 en GroenLinks neemt toe voor hoger opgeleiden, in vergelijking tot lager opgeleiden. De steun voor de PvdA neemt iets af en de steun voor de SP neemt beduidend af voor hoger opgeleide Amsterdammers zonder migratie-achtergrond ten opzichte van lager opgeleide respondenten uit deze groep.

Bij alle groepen is de steun voor de PvdA minder groot onder hoger opgeleide respondenten. Eveneens is de steun voor D66 groter onder hoger opgeleide respondenten dan onder andere respondenten. Het verschil in stemgedrag tussen lager en hoger opgeleiden is minder groot voor de andere partijen.

Tabel 6: Partijkeuze naar opleidingsniveau

	Opleidingsniveau	PvdA	D66	GrL	SP	CDA	VVD	Overig	n (100%)
Surinaamse Amsterdammers	Laag/midden opgeleid	41%	14%	15%	12%	2%	5%	11%	215
	Hoger opgeleid	24%	27%	11%	13%	1%	4%	21%	132
Turkse Amsterdammers	Laag/midden opgeleid	45%	11%	4%	6%	2%	1%	31%	218
	Hoger opgeleid	38%	12%	4%	11%	6%	2%	28%	85
Marokkaanse Amsterdammers	Laag/midden opgeleid	47%	18%	6%	17%	1%	2%	10%	232
	Hoger opgeleid	40%	26%	3%	15%	0%	3%	13%	124
ov. niet-westerse migratieachtergrond	Laag/midden opgeleid	50%	11%	7%	12%	4%	2%	14%	127
	Hoger opgeleid	31%	11%	19%	9%	3%	6%	22%	104
westerse migratie-achtergrond	Laag/midden opgeleid	20%	12%	6%	23%	0%	1%	38%	82
	Hoger opgeleid	17%	25%	21%	11%	1%	9%	16%	149
zonder migratie-achtergrond	Laag/midden opgeleid	18%	19%	7%	22%	3%	8%	23%	666
	Hoger opgeleid	15%	36%	16%	10%	2%	9%	13%	1.277
Totaal	Laag/midden opgeleid	32%	16%	8%	17%	3%	5%	20%	1.640
	Hoger opgeleid	20%	31%	15%	10%	2%	8%	15%	1.918

4.3 Gebruik van stemrecht in 2010 en 2014 en partijkeuze naar opkomst in 2010

De respondenten werden in de enquête gevraagd of zij tijdens de vorige gemeenteraadsverkiezingen in 2010 gestemd hebben. Zij hadden de volgende antwoordmogelijkheden: ‘nee, ik mocht niet stemmen’, ‘nee, ik heb niet gestemd’ of ‘ja’.

Van de respondenten zonder migratie-achtergrond heeft het overgrote deel ook gestemd bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2010 (87 procent). De respondenten met een overig niet-westerse herkomst hebben het meeste aangegeven dat zij niet hebben gestemd in 2010 (21 procent).

Alleen de respondenten zonder migratie-achtergrond verschillen significant van de migranten

groepen betreffende de vergelijking van de opkomst in 2014 ten opzichte van de opkomst in 2010.

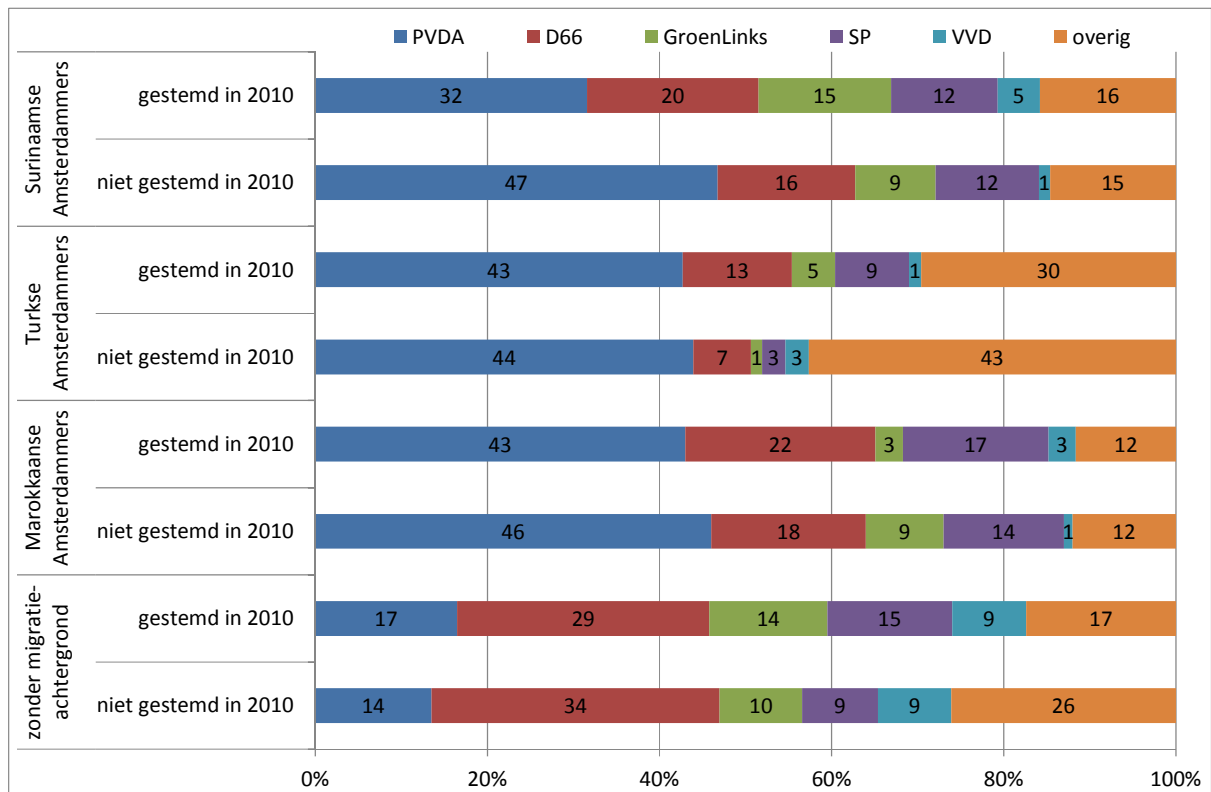
Tabel 7: Opkomst van de respondenten van 2014 bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2010 naar herkomstgroep

	Nee, mocht niet stemmen	Nee, heeft niet gestemd	Ja, heeft gestemd	n (100%)
Surinaamse Amsterdammers	8%	14%	78%	356
Turkse Amsterdammers	10%	16%	74%	304
Marokkaanse Amsterdammers	9%	20%	72%	358
ov. niet-westerse migratieachtergrond	16%	21%	63%	230
Westerse migratieachtergrond	11%	16%	73%	234
Zonder migratieachtergrond	6%	7%	87%	1.955

Als we kijken naar de partijkeuze van de kiezers die niet hebben gestemd in 2010, dan blijkt die te verschillen met die van kiezers die in 2010 wel hun stem hebben uitgebracht. En dat verschil pakt anders uit voor de verschillende herkomstgroepen (zie figuur 3). Zo hebben Surinaamse, Turkse en Marokkaanse Amsterdammers die in 2010 niet hadden gestemd vaker op de PvdA gestemd dan degenen die wel hun stem hebben uitgebracht vier jaar geleden. Verder valt op dat de ‘nieuwe’ stemmers van Turkse herkomst veel vaker op overige partijen hebben gestemd, waaronder de partij Multicultureel Plus, dan degenen die in 2010 ook hadden gestemd.

Onder Amsterdammers zonder migratie-achtergrond zien we juist dat er minder vaak op de PvdA en vaker op D66 is gestemd door degenen die niet hadden gestemd in 2010 dan door degenen die dat wel hadden gedaan.

Figuur 3. Partijkeuze bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 naar wel of niet stemmen in 2010 en naar herkomstgroep

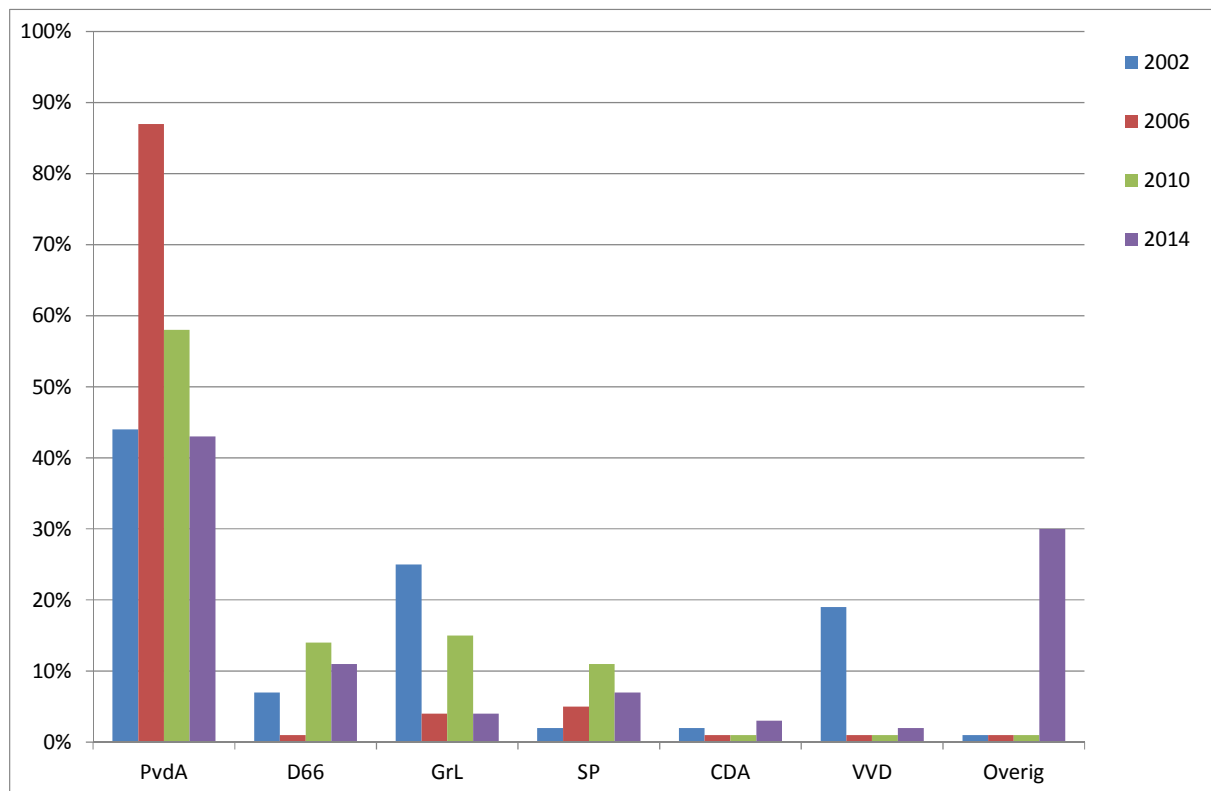
5. Partijkeuze vergeleken: 2002-2014

In het onderzoek in 2002 was de conclusie dat de verschillende etnische groepen gevarieerder zijn gaan stemmen sinds zij in 1986 voor het eerst stemrecht verworven (Van Heelsum & Tillie 2002). In de jaren '80 ging de steun van de kiezers met een migratie-achtergrond vooral naar de PvdA, waarna het zich verspreidde naar andere partijen. In 2006 was er opnieuw een overheersende steun voor de PvdA onder stemmers met een migratieachtergrond, maar ook onder stemmers zonder migratie-achtergrond (Van Heelsum & Tillie 2006). In 2010 was de steun voor de PvdA iets afgenomen onder alle groepen (van Heelsum & van der Heijden 2010). Uit de resultaten van het onderzoek naar de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen blijkt dat de steun voor de PvdA onder alle groepen verder is afgenomen, maar dat het verlies onder Amsterdammers van Marokkaanse herkomst en stemmers zonder migratie-achtergrond significant groter is dan onder de andere groepen met een migratie-achtergrond. Daarnaast is de steun voor D66 significant toegenomen onder bepaalde groepen. De partijkeuze van de drie belangrijkste groepen met een migratie-achtergrond wordt hieronder vergeleken en besproken.

5.1 Partijkeuze Turkse Amsterdammers

Onder de respondenten van Turkse herkomst is er tussen 2010 en 2014 een sterke significante daling in de steun voor de PvdA te zien. Daarnaast is er ook een significante daling te zien in de steun voor de SP en GroenLinks. De opmerkelijkste bevinding is de beduidende stijging in het aantal respondenten in deze groep die op overige partijen hebben gestemd. De meeste van deze respondenten, 19 procent, hebben gestemd op de Multicultureel Pluspartij. Het aantal stemmen voor D66 verschilt niet significant van de gemeenteraadsverkiezingen in 2010.

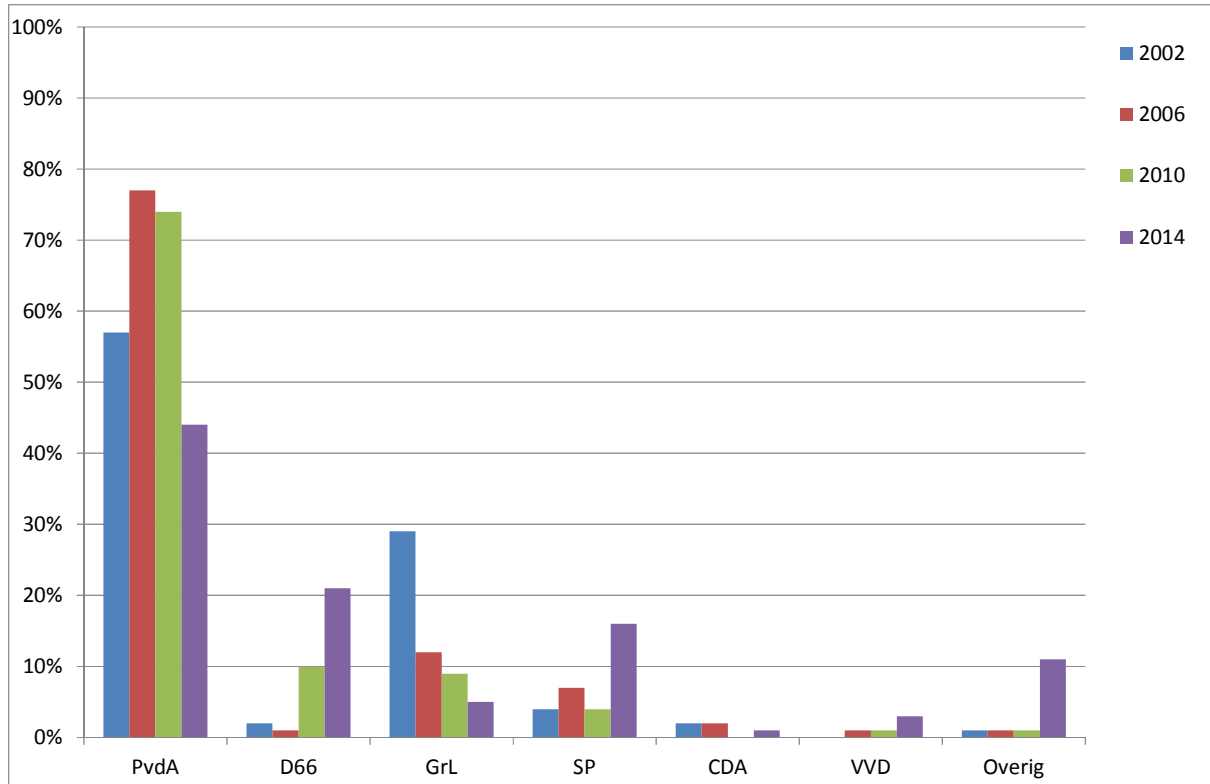
Figuur 4: Partijkeuze Amsterdammers van Turkse herkomst

5.2 Partijkeuze Marokkaanse Amsterdammers

Onder de stemmers van Marokkaanse herkomst is een significante daling in de steun voor de PvdA en GroenLinks. Daarnaast is er een significante stijging in de steun voor D66, SP en op overige partijen. Stemmers van Marokkaanse herkomst blijken gevarieerder te stemmen in vergelijking tot de gemeenteraadsverkiezingen in 2010 en 2006.

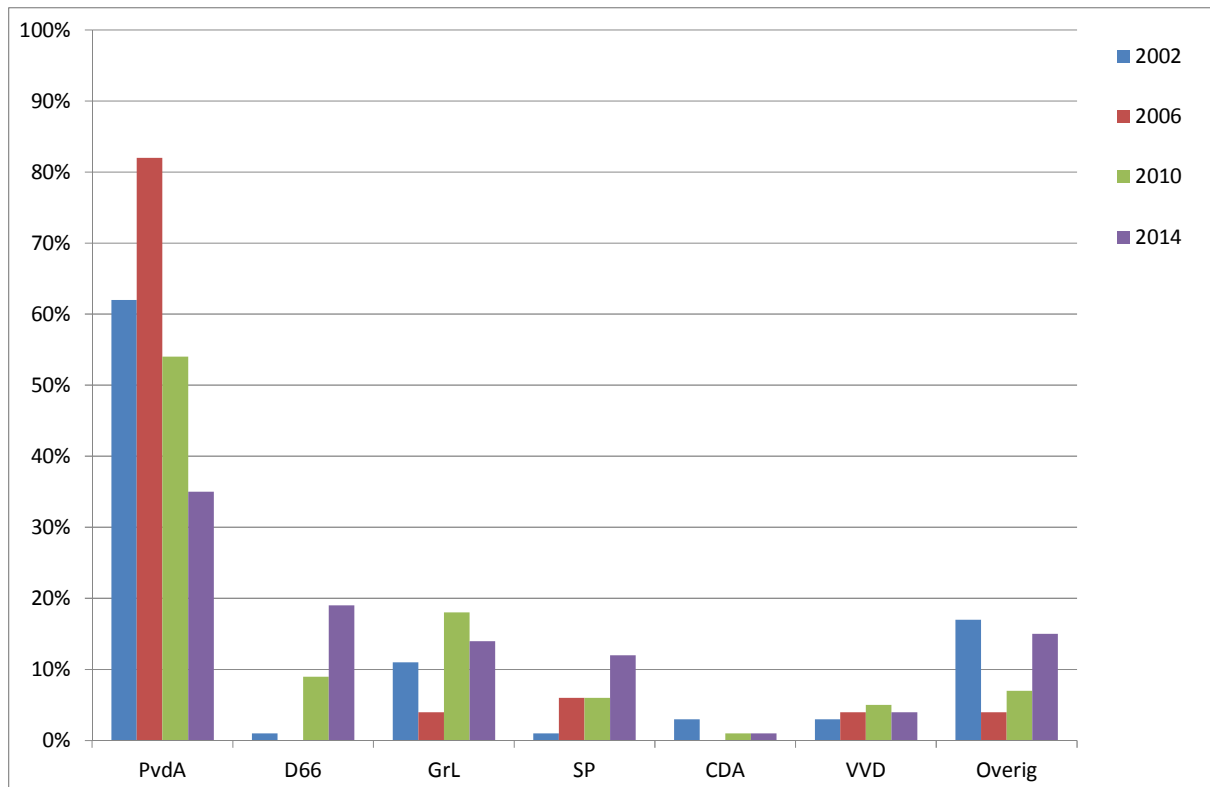
Figuur 5: Partijkeuze Amsterdammers van Marokkaanse herkomst

5.3 Partijkeuze Surinaamse Amsterdammers

Onder de stemmers van Surinaamse herkomst is de steun voor de PvdA significant lager, dat was in 2010 ook al het geval. Daarnaast is de steun voor D66, SP en overige partijen significant toegenomen. Het aantal Surinaamse stemmen voor GroenLinks is significant gedaald in vergelijking tot 2010.

Figuur 6: Partijkeuze Amsterdammers van Surinaamse herkomst

6. Electoraal potentieel grootste politieke partijen per herkomstgroep

Stemresultaten van verkiezingen zijn slechts een momentopname. Dat op dat tijdstip voor één partij gekozen kan worden, zegt niet alles over mogelijke partijvoorkeuren. Partijvoorkeuren behelzen meestal een breder spectrum van partijen, gebaseerd op een criterium dat deze kiezer relevant vindt. In de vragenlijst is daarom ook gevraagd naar voorkeuren voor partijen. Deze voorkeur is bevraagd door middel van de zogenaamde ‘stemkansvraag’ (Tillie, 1995). Deze vraag is in de vragenlijst als volgt geformuleerd:

‘Hieronder staat een aantal politieke partijen. We zouden graag willen weten of u ooit op deze partijen zult stemmen. Denkt u dat u ooit (partij) zult stemmen?’

De antwoordmogelijkheden voor de respondenten luiden: ‘nee’, ‘misschien’, ‘ja’ en ‘ik ken deze partij te weinig’. Met de uitkomsten is vast te stellen of het links-rechts continuüm een rol heeft gespeeld, of dat er andere indelingen belangrijk zijn. Als kiezers bijvoorbeeld wel overwogen om ooit op Groen Links, SP en PvdA te stemmen, maar niet op de rest, hebben zij een linkse voorkeur en speelt het links-rechts criterium een rol. Ook is het op deze manier mogelijk om vast te stellen wat de potentiële steun voor de verschillende politieke partijen is. We hebben ook de resultaten op deze vraag uit 2010 meegenomen in de analyse. We beschrijven hier alleen de resultaten voor de vier grootste partijen.

Het electoraal potentieel van een partij onder een bepaalde groep is het percentage mensen uit deze groep dat zegt ooit op een partij te willen stemmen. Het gerealiseerde potentieel, aan de andere kant, is het percentage kiezers uit deze groep die uiteindelijk op de partij heeft gestemd. Hoe dichter de twee percentages bij elkaar liggen, hoe beter een partij erin is geslaagd het electoraal potentieel te realiseren. Als het gerealiseerd potentieel even groot zou zijn als het electoraal potentieel zouden alle kiezers die overwogen hebben om op een partij te stemmen dit tijdens de verkiezingen ook daadwerkelijk hebben gedaan.

6.1 Electoraal potentieel PvdA

De PvdA heeft een duidelijk groter potentieel onder de verschillende groepen met een migratie-achtergrond dan onder stemmers zonder migratie-achtergrond. Ruim de helft van de ondervraagden van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst geeft aan ooit op deze te kunnen stemmen. Bij de ondervraagden zonder migratie-achtergrond is dat 33 procent.

Onder alle groepen is zowel het electoraal potentieel als het gerealiseerde potentieel van de PvdA in vergelijking met 2010 sterk gedaald. Dit is het duidelijkst onder de groep van Marokkaanse herkomst waar het potentieel van de partij met 21 procentpunt daalde. Ook het gerealiseerde

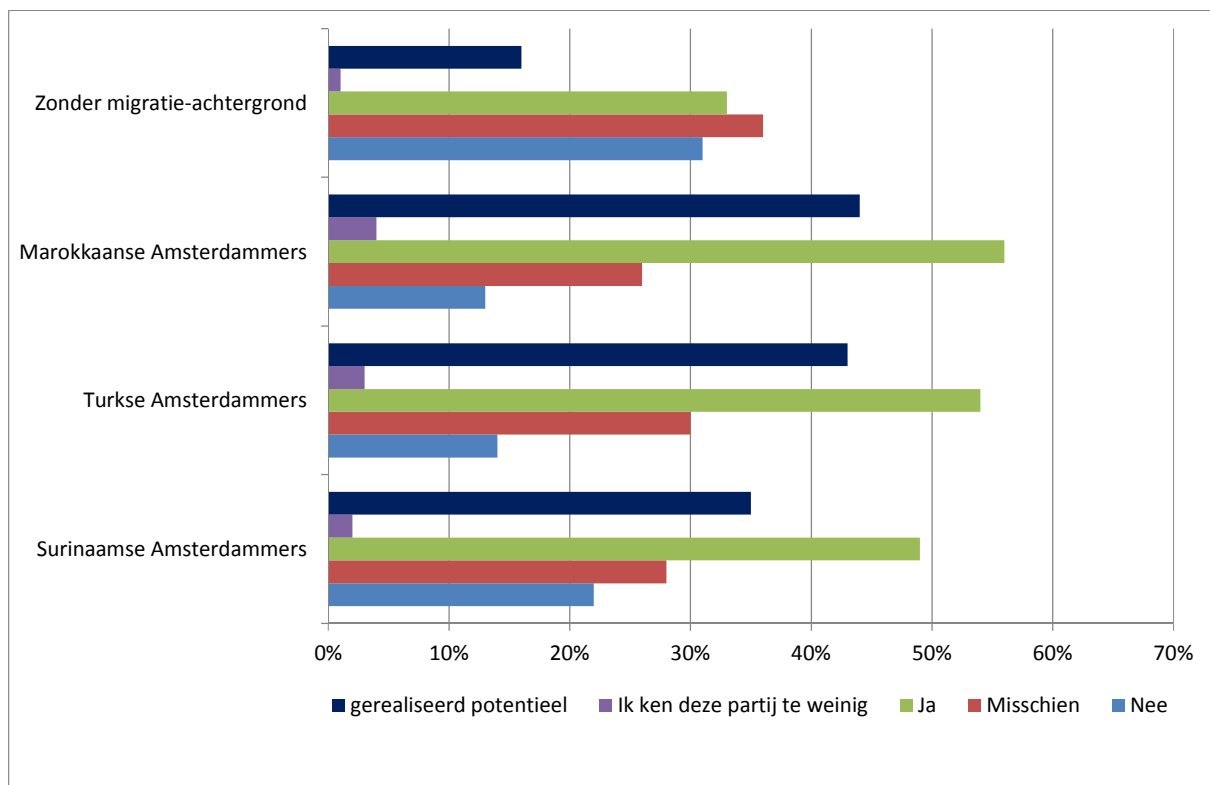

potentieel is gedaald: de PvdA verloor in 2014 onder deze groep 30 procentpunt van de stemmen vergeleken met 2010.

Verder blijkt dat de PvdA bij Amsterdammers van Surinaamse herkomst en Amsterdammers zonder migratie-achtergrond iets grotere problemen had het potentieel te realiseren dan onder Amsterdammers van Turkse herkomst. 54 procent van de Amsterdammers van Turkse herkomst gaven aan ooit op de PvdA te willen stemmen en 43 procent hebben dit ook daadwerkelijk gedaan bij deze verkiezingen. Onder Amsterdammers van Surinaamse herkomst is het electoraal potentieel vijf procentpunt lager dan onder Turkse Amsterdammers, maar het gerealiseerde potentieel is acht procentpunt lager. Het verschil tussen potentieel en gerealiseerd potentieel was onder Amsterdammers zonder migratie-achtergrond nog groter, zoals figuur 7 laat zien.

Hoewel de PvdA in 2014 significant minder populair was onder Amsterdammers met een migratie-achtergrond heeft de partij nog steeds het hoogste electoraal potentieel vergeleken met de andere politieke partijen.

Figuur 7. Electoraal potentieel, in antwoord op de vraag: “Denkt u dat u ooit PvdA zult stemmen?”

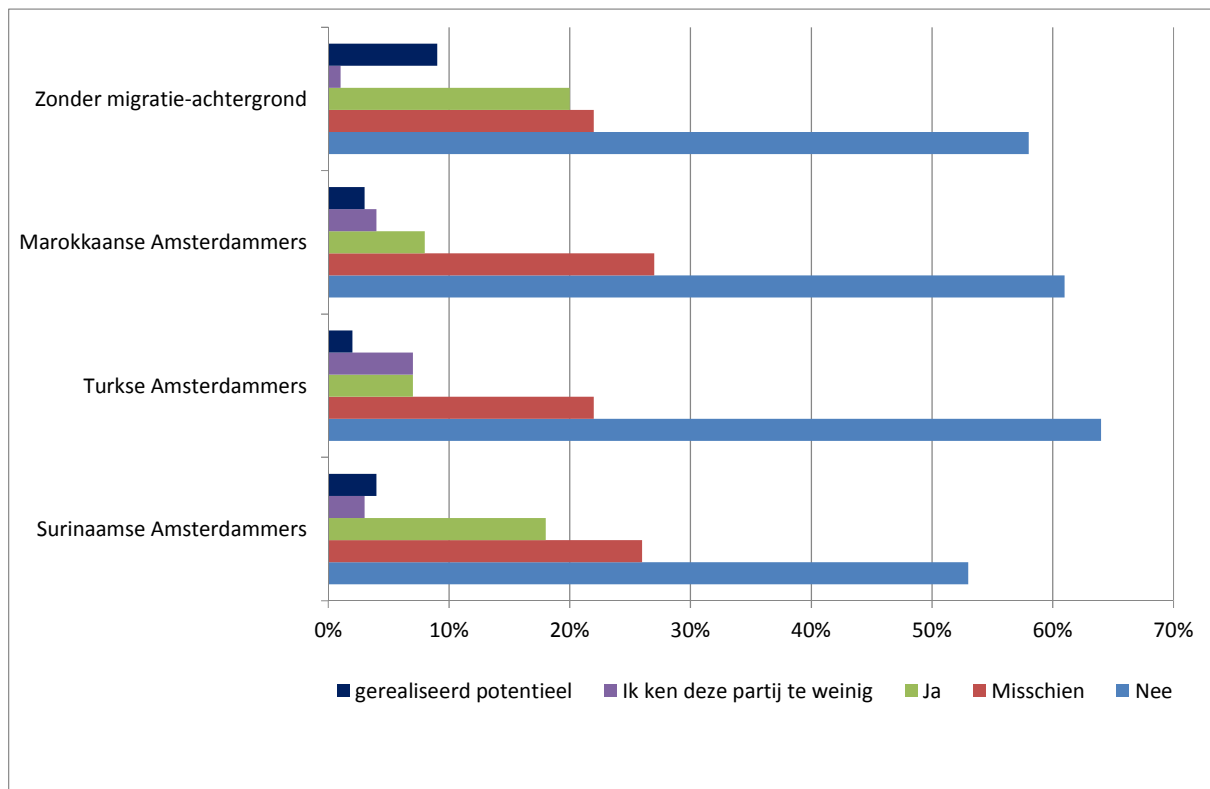
6.2 Electoraal potentieel VVD

Amsterdammers van Surinaamse herkomst of zonder migratie-achtergrond zeggen het vaakst dat zij ooit op de VVD zouden kunnen stemmen. Ruim 19 procent van hen geeft dit aan. Het electoraal potentieel van de VVD onder Marokkaanse en Turkse Amsterdammers is daarentegen laag. Minder dan 10 procent van deze groep zou ooit op de VVD willen stemmen.

Het valt op dat de VVD zijn potentieel onder mensen van Surinaamse Amsterdammers slechter kan realiseren dan onder Amsterdammers zonder migratieachtergrond. Het electoraal potentieel is in beide groepen bijna even groot maar toch stemden onder mensen van Surinaamse herkomst uiteindelijk minder op de VVD.

In vergelijking met de afgelopen jaren valt op dat het potentieel van de VVD onder Surinaamse Amsterdammers is gegroeid, terwijl het gerealiseerde potentieel niet is veranderd. Dat betekent dat Surinaamse Amsterdammers vaker overwogen om op de VVD te stemmen, maar dat toch niet doen. Onder personen zonder migratie-achtergrond is het potentieel voor de VVD niet veranderd terwijl het gerealiseerd potentieel in 2014 is gedaald.

Figuur 8. Electoraal potentieel, in antwoord op de vraag: “Denkt u dat u ooit VVD zult stemmen?”

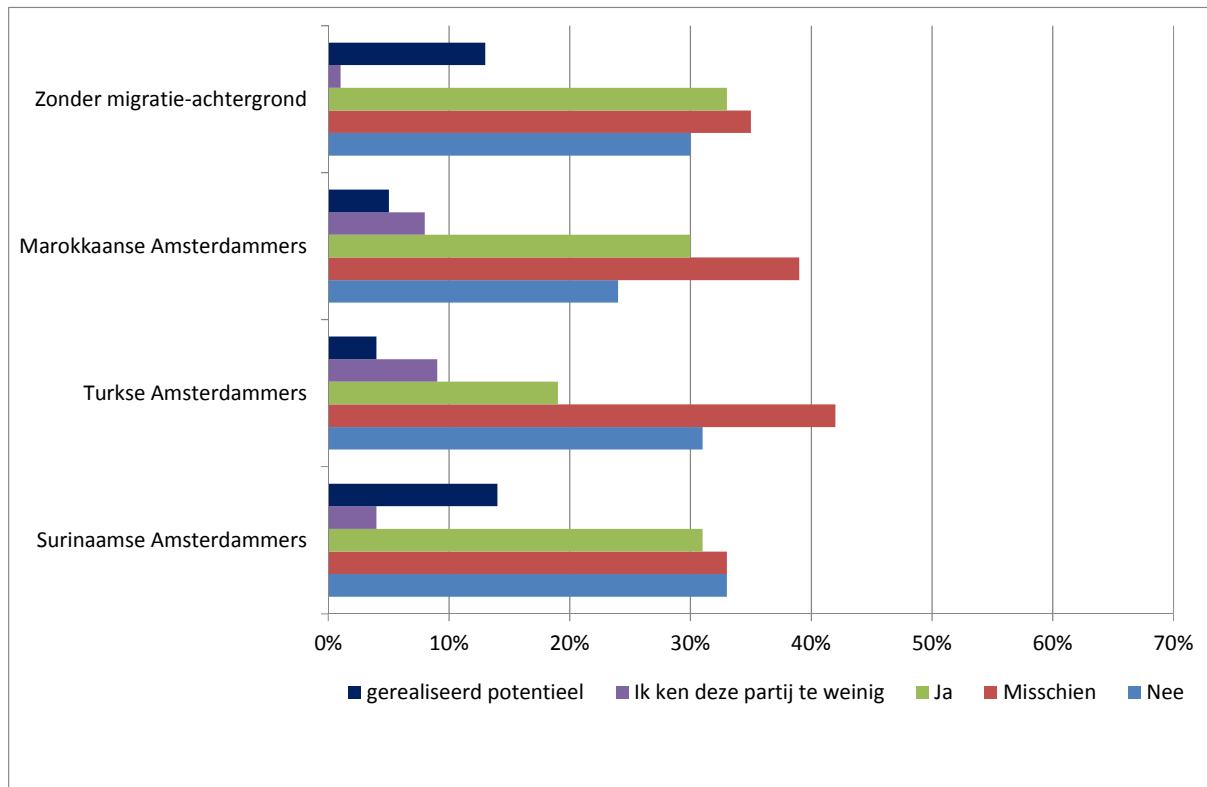

6.3 Electoraal potentieel GroenLinks

De voorkeur voor GroenLinks onder Turkse Amsterdammers is lager dan onder alle andere groepen. Van hen zegt 19 procent ooit op GroenLinks te willen stemmen terwijl dit onder de andere groepen ruim 30 procent is. Toch zijn er onder Turkse Amsterdammers niet meer mensen dan in andere groepen die zeggen nooit op GroenLinks te willen stemmen (31 procent).

Ook GroenLinks heeft in de afgelopen vier jaren duidelijk electoraal potentieel verloren, maar toch minder dan de PvdA. Zowel het electoraal potentieel als het gerealiseerd potentieel is onder alle groepen gedaald. Alleen onder Marokkaanse Amsterdammers is deze ontwikkeling iets minder sterk. Zowel bij de afgelopen verkiezingen als in 2014 is het verschil tussen potentieel en gerealiseerd potentieel onder deze groep relatief groot (ongeveer 25 procent).

Figuur 9. Electoraal potentieel, in antwoord op de vraag: “Denkt u dat u ooit GroenLinks zult stemmen?”

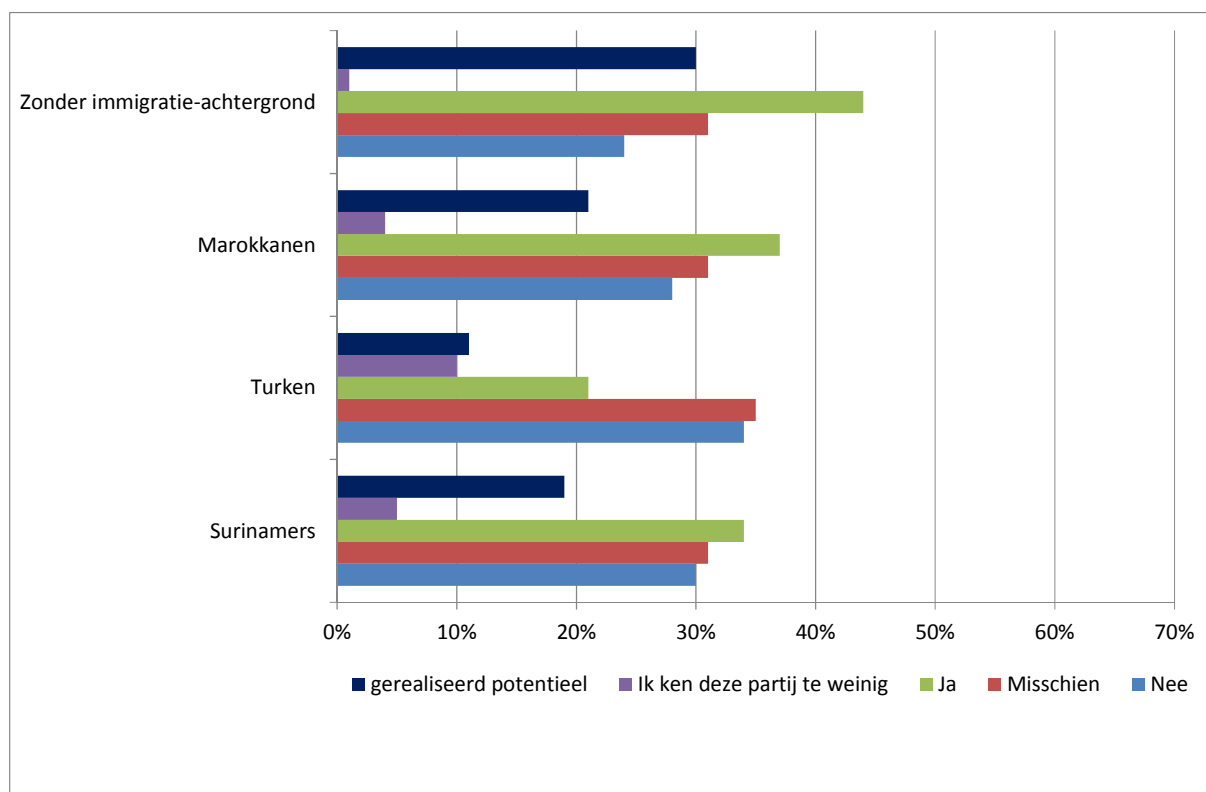
Vergeleken met de andere grote partijen blijkt GroenLinks in 2014 het minst succesvol te zijn in het realiseren van het electoraal potentieel. De verschillen tussen electoraal potentieel en gerealiseerd potentieel zijn bij deze partij het grootst. Dit was ook in 2010 het geval.

Onder stemmers van Surinaamse en Turkse herkomst ging het potentieel van GroenLinks het sterkst omlaag. In 2010 gaven nog 45 procent van de mensen van Surinaamse herkomst aan ooit op ze te kunnen stemmen terwijl de voorkeur in 2014 naar 31 procent daalde. Ook onder mensen van Turkse herkomst is GroenLinks nu minder populair dan vier jaar geleden. In 2010 zegden nog 32 procent ooit op ze te kunnen stemmen, in 2014 was dat nog maar 19 procent.

6.4 Electoraal potentieel D66

De voorkeur voor D66 is duidelijk het grootst onder Amsterdammers zonder migratieachtergrond. In 2014 zegt 44 procent van respondenten uit deze groep ooit op D66 te kunnen stemmen, slechts 24 procent geeft aan dat nooit te willen doen. Onder Surinaamse en Marokkaanse Amsterdammers zegt een derde ooit op D66 te willen stemmen. De populariteit van D66 groeide onder deze beide groepen in de afgelopen vier jaren met ruim zeven procent.

Figuur 10. Electoraal potentieel, in antwoord op de vraag: “Denkt u dat u ooit D66 zult stemmen?”

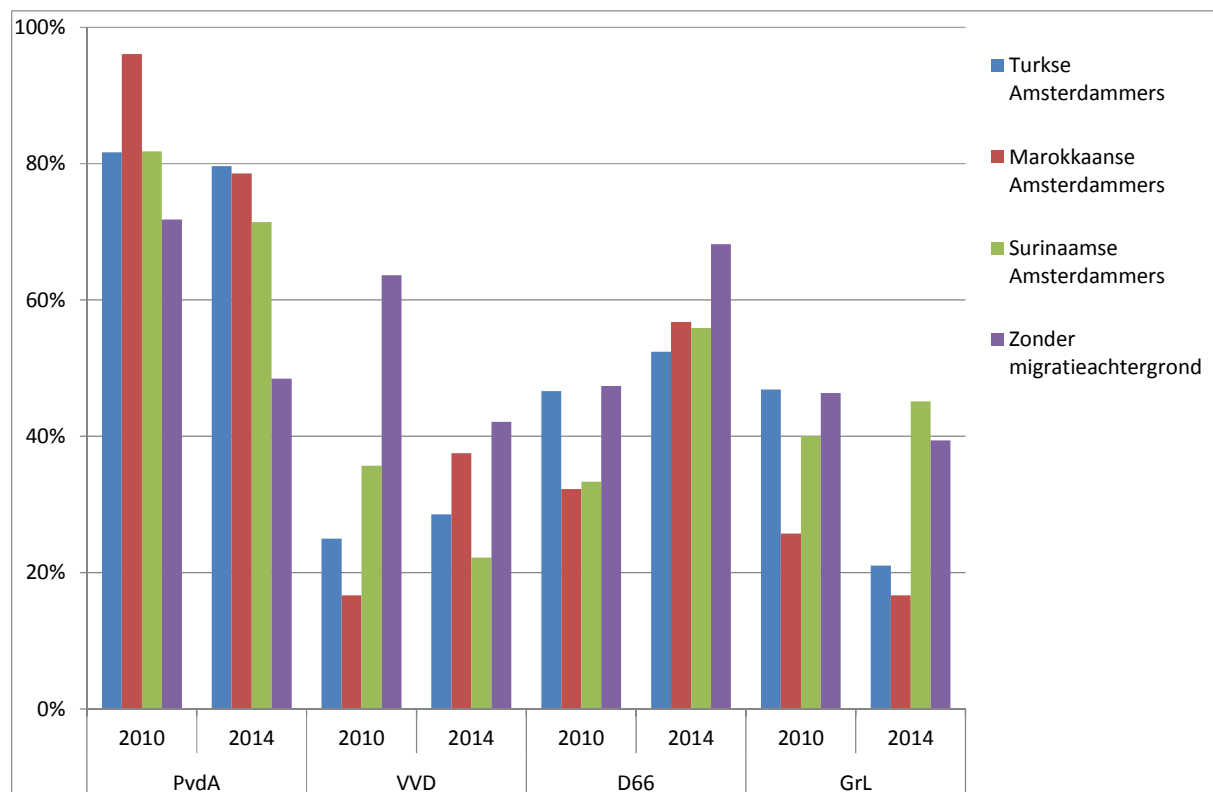
Turkse Amsterdammers zeggen in 2014 juist minder vaak dan in 2010 ooit op D66 te willen stemmen. Met 21 procent zijn zij de groep die het minst wordt aangetrokken door deze partij.

Stemmers van Turkse herkomst stemden met 11 procent het minst op D66. Het verschil tussen bestaande potentieel en gerealiseerd potentieel is onder de Turkse groep voor D66 groter dan bij andere groepen.

6.5 Electoraal en gerealiseerd potentieel vergeleken

In onderstaande figuur vatten we de uitkomsten over het potentieel van partijen op een andere manier samen. We drukken het gerealiseerd potentieel uit als een aandeel van het electoraal potentieel. Zo heeft bijvoorbeeld de PvdA in 2014 onder Turkse Amsterdammers bijna 80% van het electoraal potentieel weten te verzilveren. Figuur 11 maakt duidelijk dat de PvdA van de vier grootste partijen er het beste in slaagt het electoraal potentieel te realiseren. Toch was dat in 2014 minder het geval dan in 2010, waarbij de daling vooral sterk is onder Marokkaanse Amsterdammers en Amsterdammers zonder migratieachtergrond. Verder valt op dat D66 er in 2014 veel beter in is geslaagd het electoraal potentieel om te zetten in stemmen dan in 2010. Dat zien we onder alle herkomstgroepen, als geldt het voor Turkse Amsterdammers iets minder dan voor de andere groepen.

Figuur 11. Gerealiseerd potentieel van elke partij als aandeel van het electoraal potentieel, per herkomstgroep, 2010 en 2014

7. Kandidaten met een migratie-achtergrond en voorkeurstemmen

Tabel 8 geeft het aantal kandidaten op de kieslijsten aan van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst van de vijf grootste partijen tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in 2010 en 2014.

Om de herkomst van de kandidaten te vergelijken voor deze twee gemeenteraadsverkiezingen werd het aantal kandidaten per partij voor de gemeenteraadsverkiezingen in 2010 vergeleken met hetzelfde aantal kandidaten in 2014. Voor de gemeenteraadsverkiezingen in 2010 waren er voor D66 bijvoorbeeld 30 kandidaten verkiesbaar, terwijl dit er in 2014 50 waren. Om de twee gemeenteraadsverkiezingen vergelijkbaar te maken, zijn de kandidaten voor D66 voor de gemeenteraadsverkiezingen in 2010 vergeleken met de eerste 30 kandidaten voor D66 voor de gemeenteraadsverkiezingen in 2014.

De tabel maakt duidelijk dat het aantal kandidaten met een migratie-achtergrond bij de PvdA gelijk is gebleven en overeenkomt met het aandeel van de drie groepen onder de Amsterdamse bevolking. Het relatieve aantal kandidaten met deze achtergronden is gestegen voor de VVD en D66 in 2014. De SP en GroenLinks tonen een kleine daling in het relatieve aantal kandidaten met een Surinaamse, Turkse of Marokkaanse herkomst. De tabel demonstreert dat de PvdA relatief en absoluut de meeste kandidaten op de lijst had staan met een Surinaamse, Turkse of Marokkaanse herkomst, zowel voor de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen in 2010 als voor de verkiezingen in 2014.

Tabel 8: Aantal kandidaten gemeenteraadsverkiezingen Amsterdam 2010-2014 met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond

	2010				2014			
	Turks	Marokkaans	Surinaams	Aandeel	Turks	Marokkaans	Surinaams	Aandeel
PvdA	2	3	3	28%	2	4	2	27%
VVD	0	0	2	4%	2	2	2	17%
GL	2	3	1	20%	1	1	3	17%
D66	1	1	1	10%	2	1	2	17%
SP	1	0	0	3%	0	0	0	0%
Totaal	6	7	7		7	8	9	

Tabel 9 toont de vergelijking tussen de gemeenteraadsverkiezingen van 2010 en 2014 van de hoogste plaatsing van kandidaten met een Surinaamse, Turkse en Marokkaanse herkomst op de kandidatenlijsten voor de verschillende partijen. De eerste kandidaten van deze migrantengroepen staan iets hoger op de lijst voor de PvdA dan in 2010. Bij de VVD staat de eerste Surinaamse kandidaat één plaats lager dan in 2010. Wel staat de eerste Turkse kandidaat vrij hoog op de lijst: op de 4de plek. Bij GroenLinks staan de eerste Turkse kandidaat en de eerste

Marokkaanse kandidaat lager op de lijst, terwijl de eerste Surinaamse kandidaat hoger op de lijst staat dan in 2010. In 2014 zijn alle eerste kandidaten van deze herkomstgroepen gedaald op de lijst van D66 in vergelijking met de verkiezingen in 2010.

Tabel 9: Hoogste plaatsing op kandidatenlijsten per groep

	2010			2014		
	Turks	Marokkaans	Surinaams	Turks	Marokkaans	Surinaams
PvdA	9	8	14	7	6	8
VVD	X	X	9	4	9	10
GrL	16	3	14	25	21	6
D66	4	13	24	12	17	26
SP	10	X	X	X	X	X

Etnisch' stemmen

In de enquête werd de respondenten gevraagd om aan te geven op welke kandidaat zij hebben gestemd. Aan de hand van deze gegevens kan worden onderzocht in welke mate respondenten op kandidaten stemmen met die dezelfde herkomst hebben als zichzelf. Door de landen van herkomst van alle kandidaten voor de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen vast te stellen, is het mogelijk om na te gaan in hoeverre de verschillende migranten groepen 'etnisch stemmen'. De groepen die onderzocht worden zijn respondenten met een Turkse, Marokkaanse en Surinaamse achtergrond.

Tabel 10 toont aan dat in alle groepen voorkeurstemmen zijn uitgebracht op kandidaten met eenzelfde achtergrond. De dik gedrukte percentages geven aan hoeveel respondenten met een bepaalde herkomst hebben gestemd op een kandidaat met diezelfde herkomst.

Onder de respondenten van Turkse herkomst heeft 63 procent gestemd op een kandidaat met een Turkse herkomst. Dit is een significante stijging ten opzichte van het relatieve aantal Turkse respondenten die stemde voor Turkse kandidaten voor de gemeenteraadsverkiezingen in 2010. Toen stemden 25 procent van deze groep op een kandidaat met een Turkse herkomst (Van der Heijden & Van Heelsum 2010). Dit hangt onder andere samen met de oprichting van de Multicultureel Plus partij. Alle kandidaten voor deze partij zijn van Turkse herkomst. Van de 80 respondenten die in de steekproef op deze partij hebben gestemd, zijn er 69 van Turkse herkomst. Van alle respondenten van Turkse herkomst heeft 22 procent op deze partij gestemd.

Van de respondenten met een Marokkaanse herkomst heeft 28 procent gestemd op een kandidaat met een Marokkaanse herkomst. Dit is een significante stijging vergeleken met de gemeenteraadsverkiezingen in 2010. Gedurende deze verkiezingen stemde 19 procent van de

Marokkaanse respondenten op een kandidaat met een Marokkaanse herkomst (Van der Heijden & Van Heelsum 2010). Van de respondenten van Surinaamse herkomst stemde 18 procent op een kandidaat met een Surinaamse herkomst. Dit toont een significant verschil met het percentage Surinaamse respondenten die op een kandidaat stemde met een Surinaamse herkomst tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in 2010. Toen stemde 12 procent van de Surinaamse respondenten op een kandidaat met een Surinaamse herkomst (Van der Heijden & Van Heelsum 2010).

Onder de respondenten zonder migratie-achtergrond stemde 97 procent op een kandidaat zonder migratie-achtergrond. Dit is ook een significante stijging in vergelijking met de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen in 2010, toen was dit 93 procent.

Tabel 10: Voorkeursstemmen voor kandidaten met een bepaalde herkomst per groep

Herkomst respondenten	Herkomst kandidaten				
		Turks	Marokkaans	Surinaams	Zonder migratie-achtergrond
Turks	Absoluut	135	2	1	75
	Relatief	63%	1%	1%	35%
Marokkaans	Absoluut	6	73	1	180
	Relatief	2%	28%	0%	69%
Surinaams	Absoluut	4	4	48	215
	Relatief	1%	1%	18%	79%
Zonder migratie-achtergrond	Absoluut	21	13	15	1721
	Relatief	1%	1%	1%	97%

Hieronder staat weergegeven voor respondenten met een Turkse, Marokkaanse en Surinaamse herkomst, in hoeverre zij hebben gestemd voor kandidaten met eenzelfde herkomst per partij. Het aantal kandidaten met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst staat cursief onder de partij namen in de tabel. Op de lijst van de PvdA zaten bijvoorbeeld twee kandidaten met een Turkse achtergrond. Zowel de absolute als de relatieve aantallen zijn aangegeven. Relatieve aantallendrukken het percentage Turkse respondenten uit die op een Turkse kandidaat hebben gestemd ten opzichte van het aantal respondenten met een Turkse achtergrond die op die partij heeft gestemd.

Tabel 11 toont het aantal voorkeurstemmen van respondenten met een Turkse herkomst voor kandidaten met een Turkse herkomst. Relatief heeft 60 procent van de Turkse respondenten, die hebben gestemd voor de PvdA. Verder heeft de helft van de respondenten van Turkse herkomst die op D66 hebben gestemd, gestemd voor een Turkse kandidaat. Bij D66 waren er 4 kandidaten met een Turkse achtergrond verkiesbaar. Ook bij de andere partijen ligt het percentage

respondenten van Turkse herkomst dat heeft gestemd voor een Turkse kandidaat hoog. Echter, het absolute aantal stemmen op deze partijen ligt erg laag onder deze groep. Onder de respondenten zonder migratie-achtergrond zijn de absolute en relatieve aantallen erg laag.

Tabel 11: voorkeursstemmen per groepen met verschillende herkomst voor kandidaten met een Turkse achtergrond*

		PvdA	D66	GrL	SP	CDA	VVD
Herkomst respondent	Partij kandidaten	2	4	1	1	1	2
Zonder migratie-achtergrond	Absoluut	4	7	2	4	0	3
	Relatief	1%	1%	1%	2%	0%	2%
Turks	Absoluut	47	10	4	3	4	3
	Relatief	60%	50%	57%	20%	50%	75%
Marokkaans	Absoluut	1	0	1	0	0	0
	Relatief	1%	0%	7%	0%	0%	0%
Surinaams	Absoluut	2	1	0	1	0	0
	Relatief	2%	2%	0%	3%	0%	0%

*Het aantal kandidaten met een Turkse achtergrond staat cursief aangegeven

De tabel hieronder laat de absolute en relatieve aantallen stemmen zien voor kandidaten met een Marokkaanse herkomst van de respondenten van Marokkaanse herkomst. De relatieve aantallen liggen lager dan onder kiezers van Turkse herkomst. Zo heeft 45 procent van de Marokkaanse Amsterdammers die op de PvdA heeft gestemd, een stem uitgebracht op een kandidaat met een Marokkaanse herkomst⁴. Ook bij D66 ligt het percentage lager dan onder respondenten van Turkse herkomst. Onder de respondenten zonder migratie-achtergrond zijn er weinig kiezers die een voorkeurstem hebben uitgebracht op een kandidaat van Marokkaanse herkomst.

⁴ Daarbij moet wel vermeld worden dat dit een onderschatting kan zijn. De respondenten die op de PvdA hebben gestemd, hebben bij de enquête soms de voorkeur aangegeven voor de kandidaat voor de bestuurscommissies. Ahmed Baâdoud, een kandidaat met een Marokkaanse achtergrond voor de bestuurscommissie in Nieuw-West, is regelmatig genoemd.

Tabel 12: voorkeursstemmen per groepen met verschillende herkomst voor kandidaten met een Marokkaanse achtergrond*

		PvdA	D66	GrL	VVD
Herkomst respondent	Partij kandidaten	<i>4</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>
Zonder migratie-achtergrond	Absoluut	8	0	1	1
	Relatief	3%	0%	0%	1%
Turks	Absoluut	2	0	0	0
	Relatief	3%	0%	0%	0%
Marokkaans	Absoluut	45	13	3	4
	Relatief	42%	23%	21%	50%
Surinaams	Absoluut	1	1	0	1
	Relatief	1%	2%	0%	10%

*Het aantal kandidaten met een Marokkaanse achtergrond staat cursief aangegeven

De tabel hieronder toont het aantal voorkeursstemmen van respondenten met een Surinaamse herkomst voor kandidaten met een Surinaamse herkomst. Vergeleken met kiezers van Turkse en Marokkaanse herkomst hebben minder Surinaamse PvdA-stemmers op een kandidaat met een Surinaamse herkomst gestemd. Onder hen heeft 12 procent gestemd op een kandidaat met een Surinaamse herkomst. Van de D66-kiezers heeft 23 procent gestemd op een kandidaat met een Surinaamse herkomst, van de GroenLinks-stemmers 30 procent. Wederom zijn de absolute en relatieve aantallen erg laag onder de respondenten zonder migratie-achtergrond.

Tabel 13: voorkeursstemmen per groepen met verschillende herkomst voor kandidaten met een Surinaamse achtergrond*

		PvdA	D66	GrL	VVD
Herkomst respondent	Partij kandidaten	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>2</i>
Zonder migratie-achtergrond	Absoluut	1	1	11	0
	Relatief	0%	0%	5%	0%
Turks	Absoluut	0	0	1	0
	Relatief	0%	0%	14%	0%
Marokkaans	Absoluut	0	0	1	0
	Relatief	0%	0%	7%	0%
Surinaams	Absoluut	10	13	11	0
	Relatief	12%	23%	30%	0%

*Het aantal kandidaten met een Surinaamse achtergrond staat cursief aangegeven

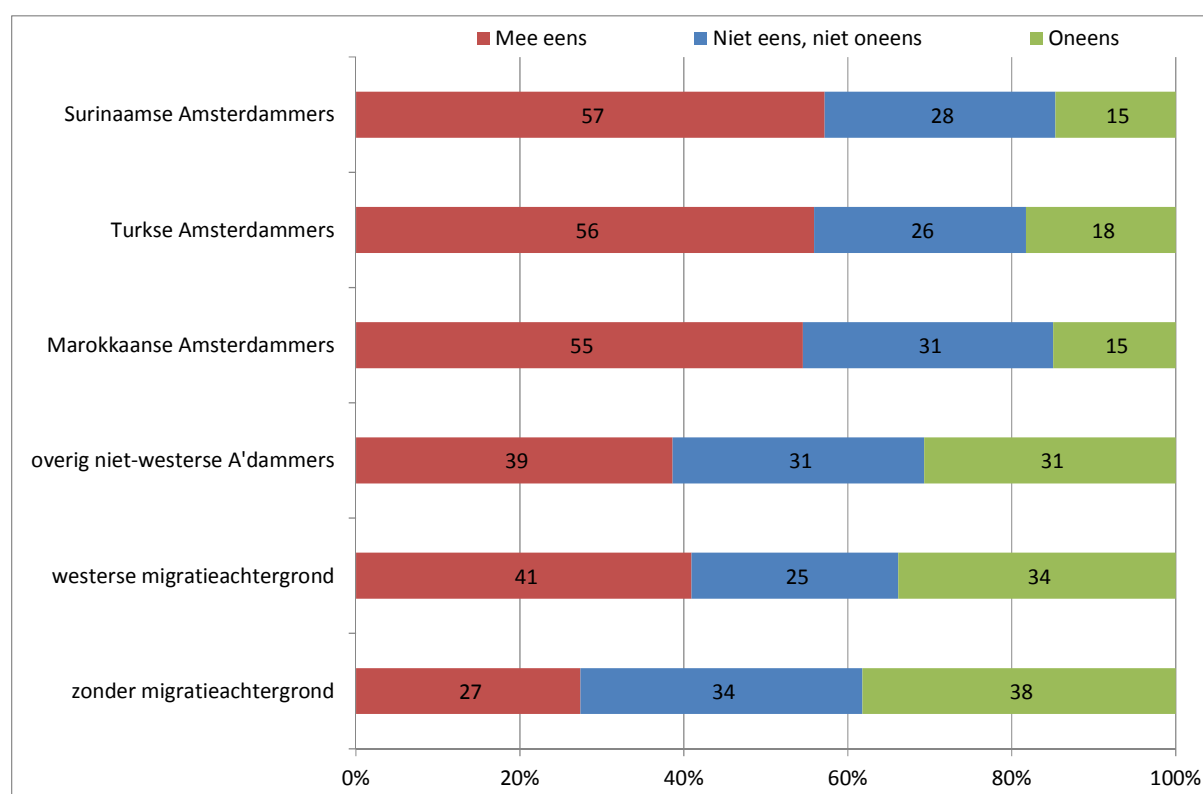
Zonder de voorkeurstemmen zouden er voor de PvdA drie raadsleden gekozen zijn met een Turkse, Marokkaanse en een Surinaamse herkomst. Door de voorkeursstemmen zijn er in totaal vijf gemeenteraadsleden van de PvdA met een Turkse, Marokkaanse en Surinaamse herkomst in de gemeenteraad gekozen. Eén gemeenteraadslid met een Surinaamse herkomst, twee gemeenteraadsleden met een Turkse herkomst en twee gemeenteraadsleden met een

Marokkaanse herkomst. De twee kandidaten, met de Marokkaanse en Turkse herkomst, die aan de hand van voorkeurstemmen voor de gemeenteraad zijn verkozen stonden respectievelijk op de 12de en 17de plek op de lijst. Bij de andere partijen zijn er geen kandidaten met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond voor de gemeenteraad verkozen met behulp van voorkeurstemmen.

8. Politiek zelfvertrouwen

In de enquête is de respondenten gevraagd in hoeverre zij het eens zijn met de stelling: 'De politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening'. Met deze stelling wordt de mate van politiek zelfvertrouwen of cynisme gemeten. De vijf antwoordcategorieën varieerden van 'helemaal mee eens' tot 'helemaal oneens'.

Figuur 12. Antwoord op stelling 'De politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening', naar herkomstsgroep, 2014

Respondenten van Surinaamse, Turkse en Marokkaanse herkomst zijn het voor de meerderheid eens met de stelling. Zij zijn het significant vaker eens met de stelling dan Amsterdammers met een overig niet-westerse en westerse migratie-achtergrond. Deze groepen verschillen in hun reacties op de stelling niet significant van de groep zonder migratie-achtergrond.

Niet alleen herkomst maar ook geslacht doet er toe als we naar de antwoorden op de stelling kijken. Vrouwen zijn het minder vaak eens met de stelling dan mannen, zoals tabel 14 laat zien.

Tabel 14: Geslacht en mening over stelling: 'De politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening'

	Mee eens	Neutraal	Oneens	<i>n (100%)</i>
Man	40%	30%	31%	1521
Vrouw	35%	34%	31%	1664
totaal	37%	32%	31%	3185

Verder is opvallend dat het uitbrengen van een voorkeurstem een correlatie vertoont met het antwoord op de stelling: 'De politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening'. Kiezers met een migratie-achtergrond die een voorkeurstem hebben uitgebracht zijn het vaker eens met de stelling. Het kan zijn dat hun voorkeurstem een reactie is op hun ervaren politiek cynisme.

Tabel 15: Uitbrengen van voorkeurstem en mening over stelling: 'De politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening'

	Mee eens	Neutraal	Oneens	<i>n (100%)</i>
heeft voorkeurstem uitgebracht	51%	31%	18%	277
heeft geen voorkeurstem uitgebracht	46%	29%	25%	718
totaal	47%	30%	23%	995

We hebben ook per groep gekeken naar verband tussen politiek cynisme en partijkeuze. Tabel 16 laat zien dat alleen voor Amsterdammers van Turkse herkomst en voor Amsterdammers zonder een migratie-achtergrond er een significant verband tussen politiek cynisme en partijkeuze is. Bij de respondenten van Turkse herkomst valt op dat meer respondenten die het eens waren met de volgende stelling: 'De politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening', gestemd hebben op de PvdA. Daarnaast hebben significant minder respondenten van Turkse herkomst die het eens waren met deze stelling gestemd voor de overige partijen. Onder de respondenten zonder een migratie-achtergrond valt op dat minder respondenten die het eens waren met deze stelling, in vergelijking tot respondenten die neutraal waren of het niet eens waren, op D66 hebben gestemd. Ook GroenLinks heeft meer stemmen ontvangen van respondenten die neutraal waren of het niet eens waren met de stelling. De SP krijgt juist meer stemmen van mensen die het wel eens waren met de stelling.

Tabel 16: Mening over de stelling 'De politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening' naar herkomst en partijkeuze

		PvdA	D66	GrL	SP	CDA	VVD	Overig	<i>n (100%)</i>
Surinaams	Mee eens	31%	20%	14%	15%	1%	3%	17%	169
	Neutraal	41%	19%	13%	8%	1%	6%	13%	86
	Oneens	37%	15%	20%	13%	2%	2%	11%	46
Turks	Mee eens	48%	10%	5%	8%	5%	/	24%	144
	Neutraal	40%	8%	3%	/	2%	5%	43%	65
	Oneens	40%	11%	2%	11%	2%	/	34%	47
Marokkaans	Mee eens	41%	22%	6%	17%	1%	2%	12%	171
	Neutraal	51%	20%	2%	15%	1%	1%	10%	93
	Oneens	40%	15%	4%	21%	/	8%	13%	48
Zonder migratie- achtergrond	Mee eens	14%	24%	6%	19%	4%	6%	28%	484
	Neutraal	14%	32%	13%	14%	2%	11%	15%	614
	Oneens	19%	31%	18%	11%	2%	10%	9%	678

9. Samenvatting

Opkomst en volmachtstemmers

De opkomstpercentages onder Amsterdammers met een migratie-achtergrond zijn significant lager dan onder Amsterdammers zonder migratie-achtergrond tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in 2014. De opkomstpercentages in 2014 zijn significant gedaald sinds 2010 onder Marokkaanse Amsterdammers (van 38% naar 24%) en Turkse Amsterdammers (van 44% naar 34%). Opkomstpercentages onder Surinaamse Amsterdammers zijn sinds het eerste onderzoek in 1994 ruim onder de 30 procent, daarmee zijn zij de groep die het minst politiek participeert in de stad.

Amsterdammers van Turkse (24%) en Marokkaanse (30%) herkomst brengen het vaakst een volmachtstem uit, gevolgd door Surinaamse Amsterdammers (17%). Mannen brengen iets vaker een volmachtstem uit dan vrouwen. We zien echter alleen onder Turkse Amsterdammers een groot verschil tussen mannen en vrouwen.

Stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen 2014

De PvdA is nog steeds de meest populaire partij onder stemmers met een Surinaamse, Turkse en Marokkaanse achtergrond. De steun voor de PvdA is ook relatief groot onder de groep overig niet-westerse Amsterdammers. Rond de 40 procent van de stemmers bij deze groepen stemt op de PvdA. Daarentegen was de steun voor de PvdA relatief klein onder Amsterdammers met een westerse migratie-achtergrond. Naast de PvdA was ook D66 populair onder kiezers met een Surinaamse en een Marokkaanse herkomst. Amsterdammers met een westerse migratie-achtergrond stemden ook relatief veel op deze partij. Onder deze groepen stemden ongeveer 20 procent van de kiezers op deze partij.

Partijkeuze vergeleken: 2006-2014

De steun voor de PvdA is bij alle groepen met een migratie-achtergrond significant gedaald ten opzichte van de gemeenteraadsverkiezingen van 2010. Significant meer stemmers van Marokkaanse en Surinaamse herkomst hebben op D66 gestemd in vergelijking tot de gemeenteraadsverkiezingen in 2010. Daarnaast is het aantal stemmers op GroenLinks bij alle groepen met een migratie-achtergrond significant gedaald. Onder stemmers met een Turkse achtergrond zien we een opmerkelijke stijging ten aanzien van de populariteit van de overige

partijen. Met name de Multicultureel Pluspartij heeft met 19% van de stemmen onder de Turkse Amsterdammers een goed resultaat geboekt onder deze groep.

Electoraal potentieel

Hoewel de PvdA in 2014 significant minder populair was onder Amsterdammers met een migratie-achtergrond heeft de partij nog steeds het hoogste electoraal potentieel vergeleken met de andere politieke partijen.

De PvdA is er het beste in geslaagd het electoraal potentieel onder stemmers met een migratie-achtergrond te realiseren. Toch was dat in 2014 minder het geval dan in 2010, waarbij de daling vooral sterk is onder Marokkaanse Amsterdammers. Verder zijn er naar alle waarschijnlijkheid veel stemmers met een migratie-achtergrond, die tijdens de vorige verkiezingen op de PvdA getemd hebben, niet komen opdagen bij de verkiezingen in 2014.

Leeftijd, opleiding en partijkeuze

Bij de kiezers met een Turkse herkomst en stemmers zonder migratie-achtergrond is er een significant verband tussen leeftijd en partijkeuze. Onder de stemmers met een Turkse achtergrond stemmen ouderen (30 jaar of ouder) vaker op de PvdA in vergelijking tot de jongere kiezers met een Turkse achtergrond. Onder de respondenten zonder migratie-achtergrond hebben jongeren meer voor D66 gestemd in vergelijking tot de ouderen.

Onder Surinaamse Amsterdammers, overig niet-westerse Amsterdammers en Amsterdammers met een westerse migratie-achtergrond is een significant verband waar te nemen tussen het behoren tot de 1ste of 2de generatie en de partijkeuze. Onder alle drie deze groepen stemt de 1ste generatie vaker op de PvdA en de 2de generatie op D66. Bij stemmers van Turkse en Marokkaanse herkomst zien we geen verschil tussen de generaties als het gaat om partijkeuze.

Onder Amsterdammers met een Surinaamse, overige niet-westerse en westerse migratie-achtergrond is er een significant verband tussen opleidingsniveau en partijkeuze. Onder Surinaamse en overig niet-westerse Amsterdammers is de steun voor de PvdA hoger onder de lager opgeleiden. Onder Amsterdammers met een westerse migratie-achtergrond en Amsterdammers zonder een migratie-achtergrond neemt de populariteit van GroenLinks en D66 toe met een hoger opleidingsniveau en de populariteit voor de SP af.

Voorkeurstemmen

De vergelijking van de kandidatenlijsten voor de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen in 2010 en 2014 laat zien dat er relatief meer kandidaten verkiesbaar waren met een Surinaamse, Turkse of Marokkaanse herkomst in 2014 dan in 2010. De vergelijking toont wel echter ook dat deze kandidaten over het algemeen lager op de kandidatenlijsten staan van de vijf grootste partijen.

Surinaamse, Turkse, Marokkaanse Amsterdammers en Amsterdammers zonder migratie-achtergrond hebben in 2014 (in vergelijking met 2010) relatief veel gestemd op kandidaten met dezelfde achtergrond als zichzelf. Stemmers zonder migratie-achtergrond deden dit, met 97 procent, het vaakst. Ook Turkse Amsterdammers hebben relatief vaak gestemd op kandidaten van dezelfde herkomst, gevolgd door Marokkaanse Amsterdammers.

Politiek zelfvertrouwen

Alle groepen met een migratie-achtergrond, met uitzondering van degenen met een westerse migratie-achtergrond zijn het vaker eens met de stelling: 'De politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening'. Kiezers van Surinaamse, Turkse en Marokkaanse herkomst zijn het meest cynisch ten aanzien van de Amsterdamse politiek. Verder is opvallend dat het uitbrengen van een voorkeurstem een significant verband vertoont met politiek cynisme. Het kan zijn dat hun voorkeurstem een reactie is op hun ervaren politiek cynisme.

Literatuur

Bloemraad, I. (2013) Accessing the Corridors of Power: Puzzles and Pathways to Understanding Minority Representation. *West European Politics* 36(3): 652-670.

Heijden, T. & A. van Heelsum (2010) *Opkomst en stemgedrag van migranten tijdens gemeenteraadsverkiezingen van 3 maart 2010*, Amsterdam: IMES-report series.

Heelsum, A. van & J. Tillie (2006) “Opkomst en partijvoorkeur van migranten bij de gemeenteraadsverkiezingen van 7 maart 2006”. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Instituut voor Migratie en Etnische Studies.

Jacobs, D. (1998), *Nieuwkomers in de politiek, Het parlementaire debat omtrent kiesrecht voor vreemdelingen in Nederland en België, 1970-1997*, Gent: Academia Press.

Michon, L. & J. Tillie (2002) *Amsterdamse Polyfonie. Opkomst en stemgedrag van allochtone Amsterdammers bij de gemeenteraads- en deelraadsverkiezingen van 6 maart 2002*, Amsterdam: IMES-report series.

Michon, L. & F. Vermeulen (2013) Explaining Different Trajectories in Immigrant Political Integration: Moroccans and Turks in Amsterdam, *West European Politics*, 36:3, 597-614.

Tillie, J. (1995) *Party Utility and Voting Behavior*, Amsterdam: Het Spinhuis

Tillie, J. (2000), *De etnische stem, Opkomst en stemgedrag van migranten tijdens gemeenteraadsverkiezingen, 1986-1998*, Utrecht: FORUM.

Appendix: tabellen bij figuren

Tabel A1 (bij Figuur 1). Opkomstpercentages van vier herkomstgroepen bij de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen voor de periode 1994-2014

	1994	1998	2002	2006	2010	2014
Turkse Amsterdammers	67%	39%	30%	51%	44%	34%
Marokkaanse Amsterdammers	49%	23%	22%	37%	38%	24%
Surinaamse/Antilliaanse Amsterdammers	30%	21%	26%	26%	26%	26%
Totale opkomst gemeente	56,8%	45,7%	47,8%	50,8%	51,3%	50,3%

Tabel A2 (bij Figuur 2): Partijkeuze bij de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen naar herkomstgroep en uitslag verkiezingen, 2014

migratieachtergrond	PvdA	D66	GrL	SP	CDA	VVD	PvdD	OPA	Ov.	<i>n</i> (100%)
Surinaams	35%	19%	14%	12%	1%	4%	1%	1%	12%	347
Turks	43%	11%	4%	7%	3%	2%	0%	0%	30%	303
Marokkaans	44%	21%	5%	16%	1%	3%	0%	0%	11%	356
overig niet-westers	42%	11%	13%	10%	4%	4%	3%	0%	15%	231
westerse migratieachtergrond	18%	20%	16%	15%	1%	6%	5%	3%	16%	231
zonder migratieachtergrond	16%	30%	13%	14%	2%	9%	3%	1%	12%	1.943
Uitslag verkiezingen										
verdeling stemmen	18,4%	26,8%	10,7%	11,2%	2,8%	11,2%	2,8%	1,20%	15,0%	
zetels in de gemeenteraad	10	14	6	6	1	6	1	0	1	

Tabel A3 (bij Figuur 4): Partijkeuze van Turkse Amsterdammers tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 2014, 2010, 2006 en 2002

	PvdA	D66	GrL	SP	CDA	VVD	Overig	<i>n</i> (100%)
2014	43%	11%	4%	7%	3%	2%	30%	303
2010	58%	14%	15%	11%	1%	1%	1%	418
2006	87%	1%	4%	5%	1%	1%	1%	575
2002	44%	7%	25%	2%	2%	19%	1%	316

Tabel A4 (bij Figuur 5): Partijkeuze van Marokkaanse Amsterdammers tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 2014, 2010, 2006 en 2002

	PvdA	D66	GrL	SP	CDA	VVD	Overig	<i>n</i> (100%)
2014	44%	21%	5%	16%	1%	3%	11%	356
2010	74%	10%	9%	4%	0%	1%	1%	671
2006	77%	1%	12%	7%	2%	1%	1%	503
2002	57%	2%	29%	4%	2%	0%	1%	398

Tabel A5 (bij Figuur 6): Partijkeuze van Surinaamse Amsterdammers tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 2014, 2010, 2006 en 2002

	PvdA	D66	GrL	SP	CDA	VVD	Overig	<i>n</i> (100%)
2014	35%	19%	14%	12%	1%	4%	15%	347
2010	54%	9%	18%	6%	1%	5%	7%	380
2006	82%	0%	4%	6%	0%	4%	4%	530
2002	62%	1%	11%	1%	3%	3%	17%	449

Tabel A6 (bij Figuur 11): Gerealiseerd potentieel van elke partij als aandeel van het electoraal potentieel, per herkomstgroep, 2010 en 2014

			Turkse Amsterdammers	Marokkaanse Amsterdammers	Surinaamse Amsterdammers	Zonder migratie- achtergrond
PvdA	2010	electoraal potentieel	71	77	66	39
		gerealiseerd potentieel	58	74	54	28
	2014	electoraal potentieel	54	56	49	33
		gerealiseerd potentieel	43	44	35	16
VVD	2010	electoraal potentieel	4	6	14	22
		gerealiseerd potentieel	1	1	5	14
	2014	electoraal potentieel	7	8	18	19
		gerealiseerd potentieel	2	3	4	8
D66	2010	electoraal potentieel	30	31	27	38
		gerealiseerd potentieel	14	10	9	18
	2014	electoraal potentieel	21	37	34	44
		gerealiseerd potentieel	11	21	19	30
GrL	2010	electoraal potentieel	32	35	45	41
		gerealiseerd potentieel	15	9	18	19
	2014	electoraal potentieel	19	30	31	33
		gerealiseerd potentieel	4	5	14	13